



BULLETINE 2-14

UTGITT AV SENTER FOR TVERRFAGLIG KJØNNSFORSKNING



UiO • **Senter for tverrfaglig kjønnsforskning**
Universitetet i Oslo

Nye mennesker - nye muligheter

Vårsemesteret 2014 har vært preget av en rekke spennende tilsetningsprosesser ved senteret. Jeg vet nesten ikke hvilken som har gledet oss mest, men to står i en særklasse: tilsetting av senterleder og kallelse av professor II. Ansvaret for å finne ny senterleder hadde vi overlatt til en søke- og innstillingskomité. Komiteen, med Halvard Vike som leder, har arbeidet jevnt og trutt med å sirkle inn aktuelle kandidater. Gleden var stor da resultatet forelå: Professor og sosiolog Anne-Jorunn Berg ved Universitetet i Nordland var innstilt som nummer én til stillingen, og hun takket ja. Gleden ble ikke mindre etter hvert som hennes solide omdømme ble formidlet uformelt av alle som kjenner henne, eller har møtt henne i faglige sammenhenger. Det er ganske mange, ikke minst fordi Anne-Jorunn i to perioder har vært leder av Forskningsrådets styre for program for kjønnsforskning. Med Anne-Jorunn får senteret blant annet tilført ny og viktig kompetanse på feltet teknologi og vitenskap. Anne-Jorunn Berg tiltrer i en åremålsstilling (fire år med mulighet til forlengelse), og dermed bryter ansettelsen med en lang tradisjon ved STK hvor senterleder har vært en av senterets faste stab. Hun skal lede senteret gjennom det generasjonsskiftet som uvegerlig inntreier i løpet av de nærmeste årene, og hun ønskes varmt velkommen fra 1. januar 2015.

I fjor ble STK tildelt en egen professor II-stilling i tillegg til de vi har via samarbeid med fakultetene (for tiden professor Berit Schei, Det medisinske fakultet, og professor Sasha Roseneil, Det samfunnsvitenskapelige fakultet). Vi har hatt en åpen tilsetningsprosess der de ansatte har vært med på diskusjoner om hvem vi mest av alt kunne ønske oss. En professor II-stilling er jo en gyllen mulighet til å kalle til oss forskere med spisskompetanse på bestemte områder. Vi ble raskt enig om at vi vil bruke stillingen til å løfte senteret – og kjønnsforskningen – på det teoretiske feltet. Vi ønsket oss følgelig en ressurs på sentrale og nyere trender i feministisk teori. Professor Nancy Fraser, fra New School for Social Research i New York, var førsteprioritet fordi hun har en helt sentral posisjon i internasjonal debatt innenfor politisk og feministisk teori. Jubelen var derfor stor da hun takket ja til tilbudet. Senteret, studenter og ansatte ved UiO og kjønnsforskningstilbudene generelt kan se fram til veiledning, seminarer og kurs fra en av verdens mest anerkjente kjønnsforskere.

To sakkyndige komiteer har arbeidet med tilsetting av nye stipendiater: en innenfor kjønn, likestilling og helse og en åpen stilling i tverrfaglig kjønnsforskning. Vi merker oss at det var mange og godt kvalifiserte søkere til begge stillingene. Med Solveig Laugeruds prosjekt «Seksuelle krenkelser og helse i et

interseksjonelt perspektiv» styrker vi våre kunnskapsbidrag på helsefeltet. Tilsettingen i den åpne stipendiatstillingen er like om hjørnet og ventes sluttbehandlet på styremøtet i september.

Vi har også hatt gleden av å lyse ut to gjesteforskerstipend til ansatte ved Det humanistiske fakultet, og ser fram til at henholdsvis Anne Birgitte Rønning, førsteamanuensis i allmenn litteraturvitenskap og professor i filosofi Tove Pettersen blir kolleger ved senteret i 2015!

Også på undervisningssiden er fornyelser på gang. For det første er det den/de utlyste lektorstillingen(e), der det var 19 søkere. Bedømmelseskomiteen er i arbeid, og vi venter på en innstilling om ikke så lenge. Følg med på nettsidene våre, der holder vi dere oppdatert. Dessuten har vi et flunkende nytt emne å tilby: Aktuelle tema i kjønnsforskningen. Temaet som tilbys høsten 2014, heter Kjønn, etnisitet og integrering. Det er utviklet av stipendiat Hannah Helseth, som også underviser i emnet. Emnet gir grundig innsikt i normative teorier om kjønnsrettferdighet og betingelsene for et velfungerende flerkulturelt samfunn. For å styrke masterstudiet starter vi denne høsten også et samarbeid med Kjernegruppen for likestillingsforskning (CORE) ved Institutt for samfunnsforskning. CORE kan supplere oss faglig med flere forslag til masteroppgaver og tilbud om veiledning innenfor sine interesseområder. Våre masterstudenter kan glede seg!

Nytt av året er det også at STK i 2014 har ansvar både for nasjonalt fagråd og for den nasjonale forskerskolen (se side 14). Når fagrådet møtes i Oslo i oktober, arrangerer vi et forskningspolitisk seminar sammen med Forening for kjønnsforskning om et tema som opptar mange kjønnsforskere: Hva har skjedd med Forskningsrådets målsetting om å integrere kjønnspektiver i forskning? Hva gjøres for å integrere kjønnspektiver i forskning når Forskningsrådet iverksetter nye programmer og satsinger?

Fra forskerskolens mange nye tiltak er det særlig ett som skal løftes fram her: Et nytt allmennkurs med navnet «Teoretiske posisjoner i norsk kjønnsforskning». Her skal seniorforskere og stipendiater sammen tegne opp et kart over dagens tilstand på forskningsfeltet, fremme refleksjon over forskningspraksiser og ikke minst skape dialog mellom ulike posisjoner i kjønnsforskningen. Kurset skal ikke bare være et sted for løpende dialog om aktuelle, teoretiske perspektiver innen feltet og om hva som bør definere feltet, men også være en møteplass mellom etablerte og yngre kjønnsforskere. Med det forestående, faglige generasjonsskiftet i tankene er dette et betimelig tiltak!

Beatrice Halsaa, senterleder



BULLETTINE 2-2014, 27. årgang
ISSN 1891-1420 (print)
ISSN 1891-1439 (online)

Utgitt av:
Senter for tverrfaglig kjønnsforskning
Universitetet i Oslo

Ansvarlig redaktør: Beatrice Halsaa

Redaktører: Nina Heilmann og
Amund Rake Hoffart

Form: Alien Design

Abonnement (gratis):
Tlf/Faks: 228 58930/228 58950

E-post: n.m.heilmann@stk.uio.no
Nettside: <http://www.stk.uio.no>

Redaksjonen avsluttet:
28. august 2014.
Neste utgave: Januar 2015

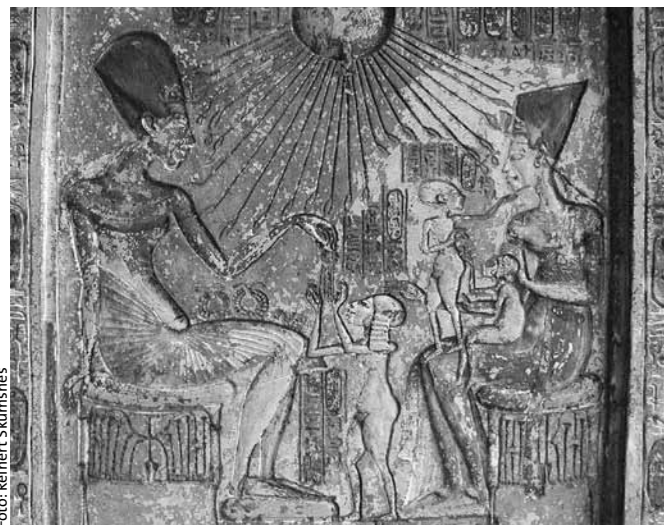
Repro, sats og trykk:
o7 Media AS, Oslo
Opplag: 1800

FORSIDA:
Familien til Nakht, i ein såkalla fiske- og fuglescene. Scenen har klare markører for familie- og kjønnshierarki som til dømes dimensjon, plassering, klede, utsmykking og aktivitet. Biletet er frå grava til Nakht i Luxor.
Foto: Reinert Skumsnes

LEDER	
Nye mennesker - nye muligheter	2
NYE FORSKNINGSPROSJEKTER	
Familie- og kjønnshierarki i det gamle Egypt	4
Likestilling og livskvalitet på polsk og norsk	7
Samarbeid med Kina	10
Unpacking the Nordic Model – universitetets nye tverrfakultære satsing	12
SENTERNYTT	
Fra studieseksjonen: Gode søkertall	13
Nasjonale oppgaver samles på STK: Fagråd og forskerskole	14
Dialog om integrering av kjønnspektiver	14
Ny senterleder, to nye professor II-stillinger og ny universitetsstipendiat	16
DOKTORAVHANDLING	
«Porno er teori – voldtekt er praksis!»	18
ARRANGEMENTER	
Gender Paradoxes of the Arab Spring	21
Kjønn, funksjonshemming og samfunnsborgerskap	22
På språkkonferanse i Georgia: Med kjønnspektiv i bagasjen	24
Likestilling i forsvaret – rapport fra et seminar	26
Kjønns historisk forskning i Norge og Sverige – og Danmark	28
e-Skills for the 21st Century	29
NYTT FRA NETTVERKENE	30
MASTEROPPGAVE	
Hjelpetiltak for sexkjøpere – tegn på en ny offerrolle?	32
TI ÅR MED EMNET KJØNN OG FILOSOFI	34
GJESTEFORSKERE	
Drengeliv i en skoletid	36
Kjønn og seksualitet i militæret	38
Makt og magi – en studie av lederskap og kjønn	39
Islam og likestilling på postsovjetisk internett	40
«Gender destroys Poland – Gender destroys Family»	41
Gjesteforsker fra Kraków	42
FEMINISTISK FORUM	43
SEMINARPROGRAM HØSTEN 2014	44

Familie- og kjønnshierarki i det gamle Egypt

Det gamle Egypt har fengsla og bergtatt til alle tider. Det er ikkje berre pyramidar, tempel og gravkammer, men også landsbyar, hus og meir personlege eigedelar som lar ein kome tett innpå einskildindividet. Frå dette har ein merka seg interessante familie- og kjønnskonstellasjonar, og det er også her dette prosjektet vil ha sitt fokus. Arbeidstittlen er *Patterns of change – Family and Gender Hierarchies in New Kingdom Egypt: Titles of non-royal women*, og forskingsprosjektet vert utført av stipendiat Reinert Skumsnes, STK.



Under regjeringstida til Akhenaten (ca. 1353–1336 f.v.t.) gjennomgjekk den visuelle framstillinga av menneskekroppen radikale endringar: Akhenaten (til venstre) vart sjølv framstilt med svært feminine trekk gjennom blant anna fyldige lepper, bryst og hofter, men ofte også skjegg. Til høgre sit dronning Nefertiti. Trass moderasjon i etterkant av Akhenaten si regjeringstid, fekk endringa langtvirkande konsekvensar på framstillinga av kjønns. Stelaen er utstilt i det egyptiske museet i Kairo.

Av Reinert Skumsnes, stipendiat ved STK og IKOS
reinert.skumsnes@stk.uio.no

Dei greske historikarane Herodotus og Diodorus Siculus har hevda at alle egyptiske skikkar og sedvanar var motsett av alle andre stadar. Til dømes; kvinner gjekk til marknaden for å handle, medan menn var heime og gjorde husarbeid (Herodotus II, 35), og ekteskapskontraktar lovfesta at kvinna hadde makt over ektemannen i alle ting (Diodorus Siculus I, 27). Den moderne egyptologien har nyansert dette bilete, og det har vorte hevda at kvinner si rolle og deira status i det gamle Egypt er ein historisk anomali: På den eine sida var det egyptiske samfunnet typisk mannsdominert, og på den andre hadde egyptiske kvinner langt fleire rettar og privilegium enn

kvinner i andre land, moderne så vel som gamle (Casson 2001).

Studiet av kvinner (som gruppe) i det gamle Egypt har ein rik tradisjon, men berre i seinare tid har ein byrja studere kjønns og individ som del av eit større heile. Som avsnittet over antyder, er forståing av kjønns svært kjeldeavhengig, og nettopp difor er det ikkje konsensus kring rolle og status i det egyptiske kjønnshierarkiet.

Formålet med dette prosjektet er blant anna å tilføre ny kunnskap om kvinner sin plass i det sosiale og administrative hierarkiet – deira plass i heimen og i det offentlege rom under Det nye riket (1539–1077 f.v.t.), gjennom ein studie av dei mest vanlege ikkje-kongelege kvinnetitlane, slik dei er i dei arkeologiske og skriftlege kjeldene. Målet er å vise spennet i kjeldematerialet, framheve variablar og moglege endringar, og å vise at kvinner ikkje var tilskrivne ein bestemt posisjon, men snarare eksisterte i ei rekkje ulike sosiale sub-lag, der ulike kvinner, menn, ung og gamal var aktørar. Det var altså verken likestilling eller eit eintydig kjønnshierarki i det gamle Egypt, men derimot mange interessante familie- og kjønnskonstellasjonar.

Ein mannleg konstruksjon?

Den britiske egyptologen John Baines (1991, 2007) hevdar at såkalla *dekorum* opererte på alle monument, og påverka kva som kunne visast i visuell representasjon og tekst, men også korleis og kva for kontekst ting kunne visast i. Visuelle representasjonar differensierte mellom kjønns gjennom blant anna fysiske manifestasjonar, kulturelle kjønnsmarkørar som klæde, hår og anna utsmykking, fargekode for hud, statusbasert størrelse og stilling. I tekst vert menn identifisert gjennom tittel, eller titlar, som visar til hans virke og gjerning, medan kvinner sjeldan vart identifisert med anna enn deira relasjon til menn, vanlegvis som «hans kone», «hans søster» «hans dotter» eller «hans mor». Dessutan har det vestlege, kulturelle paradigmet ikkje berre lagt vårt eige kjønnshierarki på det gamle Egypt, men det er også fleire eksempel på projisering av orientalske førestillingar på studiet av kvinner. Som eit resultat av dette har mange hevda at kvinner var avgrensa til hushaldet og underordna menn.

I den samanhengen hevdar den amerikanske arkeologen og kjønnsforskaren Anne K. Pyburn (2004) at i alle tilfelle der ein ser vekk frå den subjektive slutninga om at kvinner var underordna menn, vert menn sin dominans svekka, og i somme tilfelle avvist. Mangelfullt kjeldemateriale er det einaste som støttar menn sin dominans. Det gamle Egypt er i ei særstilling når det gjeld tilfang og variasjon av kjeldemateriale, og opnar slik for ei større forståing av sosiale forhold, deriblant kjønns. Det er likevel ikkje å leggje skjul på at menn (eller det ein trur er menn) er overrepresentert i kjeldene.

Kjeldene

Ein tittel er eit tilnamn, term eller epitet som beskriv relasjonar, sosiale roller, status og mulig yrke. Dei kan vera i eintal, men også i fleirtal, kjent som tittelrekkjer. Dei ulike titlane si plassering i tittelrekkja ser ikkje ut til å vera tilfeldig. Det vanlege er å finne titlar før namn i tekst, men dei kan også opptre aleine, og gjerne i nærleiken av personar i visuelle representasjonar. Mannlege og kvinnelege titlar er som regel differensierte gjennom såkalla *feminin .t-ending*, og eit kjønna determinativ.

Som eit resultat av titlar si sterke tilknytning til bestemte typar kjeldemateriale, og kjelda sitt opphav (tid og stad), vil ein vesentlig del av dette prosjektet vere å studere og samanlikne titlar i ulike typar kjeldematerial. Eg kjem til å fokusere på fem kjeldetypar, fordelt på to kjeldegrupper: Den første er (sekulære) skriftlege kjelder som ikkje-litterære (dvs. brev og rettsdokument) og administrative tekstar, medan den andre er (religiøse) visuelle representasjonar (tekst og bilete) som gravkammer, stela (todimensjonalt) og statuar (treddimensjonalt). Poenget er å vise kva måtar ulike typar kjeldemateriale og sjanger påverka bruk av titlar og skildringa av kjønns. Til dømes er presentasjonen av kvinner i ikkje-litterære tekstar mindre (kjønns)politisk ladd (dekorum) enn scener i gravkammer. Forskjellen er at sistnemnde er ei evig skildring med eit breitt publikum, medan den andre er eit midlertidig notat med formål å formidle (økonomisk) informasjon til eit avgrensa publikum (særleg i tid og storleik).

Metode og problemstillingar

Prosjektet mitt har to delar. Del ein ser på kjønns frå eit metanivå med eit særlig fokus på kvinnelege titlar. Dette er ein komparativ studie, der målet er å lage ein database, analysere og beskrive denne kvantitativt. Problemstillingane er: Er titlar konsekvent kjønna? Kva titlar nytta ikkje-kongelige kvinner under Det nye riket? Kva for titlar var mest vanlige? Er det

endring? Kva er samanhengen (dersom nokon) mellom type kjelde, sjanger og tittel?

Del to ser på kjønns frå eit mikronivå og fokuserer på relasjonar mellom konkrete individ gjennom ulike casestudies (basert på kjeldegruppe, tid og stad). Dette er ein kvalitativ studie, og problemstillingane er: Kva for formål og tyding hadde dei ulike titlane? Reflekterer titlar aktive roller, eller er dei bare ærestitlar? Kva kan titlar fortelje om kvinner si rolle og status? Er det samheng mellom kvinne og ektemann (eller



Ei grav frå Det gamle riket (2543–2120 fvt.) som tilhøyrer Niankhkhnum og Khnumhotep, har fått fleire forskarar til å spekulere i ein mulig seksuell relasjon. Seksualitet mellom menn er også kjent frå litterære tekstar frå Det mellomste riket (ca. 1980–1760 fvt.), og gjennom dei negative konfesjonane i dødebøkene frå Det nye riket. Når det gjeld seksualitet mellom kvinner, er dette særlig kjent i tidsperioden gresk-romersk Egypt (ca. 332 fvt.–639 evt.). Det er også døme på ekteskap mellom kvinner, og slik antar ein at det har eksistert ein viss toleranse (Brooten 1996, Wilfong 2002). Biletet er frå grava til Niankhkhnum og Khnumhotep i Sakkara.

anna familie) sine titlar? Kva kan titlar fortelje oss om kjønn og sosiale hierarki i det gamle Egypt?

Å svare på desse spørsmåla er ei omfattande oppgave, og inneber ein analyse frå tre forskjellige vinklar: Først vil eg prøve å forstå titlane ut frå ein analyse av grammatikk, ideogram og determinativ. Så vil eg sjå på skriftleg, biletleg og arkeologisk kontekst, for å få ei meir heilskapleg forståing. Sist, men ikkje minst, gjennom ei dekonstruktiv tilnærming (jf. Jacques Derrida, Judith Butler m.fl.), tar eg sikte på å filtrere og kritisere eksisterande tolkingar, stille nye spørsmål, og slik prøve å finne betre forklaringar gjennom dei empiriske fakta, med utgangspunkt i faktorar som tid, stad, nasjonalitet, rase/etnisitet, alder, klasse, seksualitet og biologisk kjønn, men også makt, ansvar, ressursar, nettverk og ambisjonar i ulike kryssande og overlappende hierarki.

Poenget er at essensen, eller sjølve tydinga av ein tittel, ikkje nødvendigvis kjem fram eksplisitt, men snarare oppstår som ei tolking avhengig av forholdet mellom tittel, kontekst og den som tolkar. Ved å vere klar over denne subjektiviteten kan ein unngå å lese meir inn i kjeldene enn det som faktisk er der.

«Likestillingens kulturelle dimensjon»

Ein viktig del av prosjektet er å sette likestilling, som ein kulturell dimensjon, i eit historisk perspektiv. Sjølv om omgrepet likestilling er nytt, og slik ikkje kan overførast direkte til det gamle Egypt, er kjønn og hierarki noko som har eksistert til alle tider. Det vert sentralt å vise at desse ikkje er statiske dimensjonar, men snarare i konstant endring, og gjerne avhengig av dikotomiar som mann/kvinne, ung/gamal, privat/offentlig, sekulær/religiøs, ideal/realitet, men også mellom dei ulike tilgjengelige kjeldetypane. Målet er å belyse kvinner si rolle og status, som del av eit større heile, gjennom relasjonar til menn, kvinner, ung og gamal, i ulike sosiale familie- og kjønns hierarki i det egyptiske samfunnet.

Historisk kontekst og hypotese

Generelt sett var det ein stor nedgang i kvinnelege titlar, og tittelhaldarar, frå Det gamle riket (2686–2160 f.Kr.) til Det mellomste riket (2055–1650 f.Kr.), og det har vore påpeikt at kvinner frå Det mellomste riket ser ut til å ha vore lite engasjert i administrasjon av menneske og eigedom (Fischer 1976). Det er min hypotese at kvinner si rolle endra seg etter ein hard borgarkrig, og i løpet av Det nye riket – Egypt sin gullalder. Dette er ein periode også kjent som *imperiet*, karakterisert av mange kongelege ekspedisjonar som blant anna krig,

byggeverksemd og gruvedrift, og det har vore hevda at så mange som 1/10 av alle menn kunne innrullerast (under Ramses II). Slik ser ein at borgarkrig og imperialismepotensiel kan ha hatt tilsvarande effekt på rollemønsteret til menn og kvinner i det gamle Egypt, som andre verdskrig har hatt i moderne tid.

Denne teorien er styrkt av tidlegare forskning som tyder på at kvinner si rolle og status i visuelle representasjonar endra seg frå passiv til aktiv (Whale 1989). Som konsekvens av ein stor auke i tempelaktivitet og festivalar (Naguib 1990, 1991), får kvinner ei ny og aktiv rolle i tempelkulten i form av dans og musikk (Onstine 2005). I skriftleg representasjon endrar terminologien for kone seg frå «kone» til «søster» (Cerny 1954), og i ikkje-litterære og administrative tekstar vart ein meir eller mindre ny tittel – «kvinne i byen» – som særlig fokuserer på kvinna si tilknytning til byen (det offentlege rom) svært vanleg (Skumsnes 2009). Det er dessutan slåande at desse endringane skjer på meir eller mindre same tidspunkt – like etter regjeringstida til den kvinnelege faraoen Hatshepsut.

Ein får inntrykk av at einskilde kvinner hadde ei aktiv og deltakande rolle, og det er liten tvil om at kvinner kunne administrere både menneske og eigedom under Det nye riket. Det store spørsmålet er sjølvstendige om dei gjorde dette på vegne av ektemann, eventuelt ein indisponert ektemann, eller om dei agerte som sjølvstendige individ. Ved sida av ein mulig dominoeffekt, er det sannsynleg at individuelle forskjellar, som alder, status, ansvar, eigedom, nettverk og ambisjonar i aukande grad påverka rolle og status (dvs. fordeling av titlar), snarare enn kjønn aleine.

Gjennomføring og samarbeid

Kronologisk vil det første året (2014) i all hovudsak vere fokusert rundt del ein, altså innsamling av materiale til databasen. Gradvis vil eg ta fatt på del to (frå 2015), som går ut på å analysere det innsamla materialet, den konkrete tydinga av titlane, og ikkje minst forståinga av dei ulike familie- og kjønnskonnstellasjonane i det gamle Egypt.

Prosjektet er forankra i Senter for tverrfaglig kjønnsforskning og Institutt for kulturstudier og orientalske språk, men vil også vere knytt til eit internasjonalt forskingsmiljø (egyptologi er eit marginalt fagfelt i Noreg). Ved sida av feltarbeid og diverse konferansar, vil kortare forskingsopphald ved University of Oxford (England), The American University in Cairo (Egypt), og sannsynlegvis eit lengre opphald (i 2017) ved The University of Chicago (USA), danne utgangspunkt for dette miljøet. ♦

Likestilling og livskvalitet på polsk og norsk

Likestilling er vi alle for: FN, Verdensbanken, EU og nasjoner over hele kloden, inkludert den polske og den norske stat. Men hva er vi egentlig for når vi er for likestilling? Hva betyr likestilling for det store flertall nordmenn og polakker som i undersøkelser sier at de slutter opp om likestilling? Hvordan praktiseres likestilling? Hvilken betydning har likestilling for folks livskvalitet? Hvilke faktorer legger til rette for eller hindrer likestilling?

Trine Rogg Korsvik, postdoktor, STK
t.r.korsvik@stk.uio.no

Slike spørsmål knyttet til likestilling er sentrale i det bilaterale forskningsprosjektet «Gender equality and quality of life (GEQ)». Prosjektet er en videreføring av den norske surveyen «Likestilling og livskvalitet» fra 2007, som Øystein Gullvåg Holter, STK, var ansvarlig for. Dette var en flerdimensjonal undersøkelse som kartla både holdninger til likestilling og likestilt praksis, samt analyserte faktorer som legger til rette for og hindrer likestilling. GEQ-prosjektet videreutvikler 2007-surveyen og vil kombinere både kvantitative og kvalitative metoder. Spørreskjemaet fra 2007 er under revisjon, og en omfattende surveyundersøkelse vil bli gjennomført i Polen vinteren 2015. Denne kvantitative undersøkelsen suppleres med fokusgruppeintervjuer og kvalitative analyser av blant annet likestillingspolitikk og mediedebatter i Norge og Polen. Målsettingen er at GEQ-prosjektet skal danne grunnlaget for en større europeisk undersøkelse om likestilling og livskvalitet.

Måling av likestilling

I internasjonale likestillingsundersøkelser regnes Norge som framskredent. I 2013 rangerte World Economic Forum Norge som nummer 3 på sitt likestillingsbarometer (etter Island og Finland), mens Polen havnet på 54. plass. Når likestilling måles, legges det særlig vekt på yrkesdeltakelse, utdanningsnivå og politisk representasjon. World Economic Forum synes likestilling er viktig fordi den bidrar til å øke landenes konkurranseevne og dermed global, økonomisk vekst. Argumentet om at likestilling er lønnsomt og et middel for å trekke en størst mulig del av befolkningen inn i produksjon og marked, er også gjengs blant næringslivsinteresser og politikere. Men likestilling kan også forstås som et prinsipielt spørsmål om rettferdighet og dessuten som en subjektiv erfaring knyttet til autonomi, deltakelse og livskvalitet på individnivå. Slike faktorer står sentralt i GEQ-prosjektet.

2007-surveyen viste at likestilt praksis hadde en positiv virkning på folks livskvalitet, særlig for kvinner. Undersøkelsen viste at selv sexlivet til de likestilte var bedre,

noe som dermed stakk hull på en seiglivet myte om at dominans og underordning er spesielt sexy. Disse funnene ble bekreftet da den internasjonale forskergruppa IMAGES i 2011 utførte en tilsvarende undersøkelse i India, Rwanda, Mexico, Brasil, Chile og Kroatia. I 2007-surveyen var det likestilling i parforhold som sto sentralt: fordeling av oppvask, klesvask og omsorgsarbeid i heimen, lønnsarbeid og økonomisk ressursfordeling. Dessuten ble vold i nære relasjoner tatt opp i noen grad. Vold og seksuelle overgrep var imidlertid langt mer framtrædende i IMAGES-surveyen, der det ikke overraskende viste seg at menn som syntes at voldtekt var greit, ikke var synderlig opptatt av likestilling og at voldtatte kvinner hadde dårlig livskvalitet.

Viktige funn i begge undersøkelsene var at graden av likestilt praksis i heimen var påvirket av den økonomiske ressursfordelingen i parforholdet, men også av grad av selvbestemmelse på jobben. Disse funnene peker på strukturelle forhold som har betydning for likestilling, nemlig det faktum at kvinner i gjennomsnitt har lavere lønn enn menn og at de oftere har yrker der de i mindre grad enn menn bestemmer hvordan jobben skal utføres. Den manglende innflytelsen i arbeidssituasjonen er en av flere grunner til at en del ønsker å være mer hjemme og stelle med sitt. I offentlige likestillingsdebatter har spørsmålet om selvbestemmelse på jobben en tendens til å forsvinne. I GEQ-prosjektet ønsker vi å løfte fram hvordan forholdene på arbeidsplassen har innvirkning på graden av likestilling i heimen. Vi viderefører en fruktbar tradisjon med å se arbeid og familie i sammenheng. Tendensen som ble funnet i 2007-surveyen, vil ventelig være enda sterkere i Polen: Det steinharde polske arbeidsmarkedet, der en stor del av arbeidsstokken går på såkalte søppel-kontrakter uten rettigheter og der de kan sies opp på dagen, legger ikke akkurat ikke til rette for likestilte familier. Enklere blir det ikke ved at det offentlige ikke tar ansvar for barnehager eller omsorg for eldre og syke slektninger, som overlates til familiene, i første rekke til kvinnelige omsorgspersoner.

Forholdet mellom lønnsarbeid og ulønnet omsorgs- og husarbeid har lenge vært i sentrum for diskusjoner om likestilling.

Det betyr likevel ikke at diskusjonene skal stoppe der, og at likestilling først og fremst skal begrenses til å dreie seg om sosiale tiltak og velferdsordninger. Likestilling dreier seg også om politikk og kultur i vid betydning.

Politikk og kultur

Siden den organiserte kvinnebevegelsen begynte å røre på seg på slutten av 1800-tallet, har kravet om kvinners politiske representasjon stått sentralt. I både Norge og Polen, så vel som i andre europeiske land, er det et uttalt mål å få flere kvinner inn i styrende, politiske organer. En av grunnene til at Norge skårer høyt på likestillingsbarometrene, er nettopp at kvinneandelen i storting og regjering er høy sammenliknet med andre land. Men politikk handler om mer enn hva som skjer i folkevalgte, politiske beslutningsorganer på nasjonalt og lokalt nivå. Det dreier seg også om vanlige menneskers deltakelse og følelse av å kunne påvirke samfunnsutviklingen. For selv om lover og regler «ovenfra» er viktig for likestillingen, viser historien at press «nedenfra» er avgjørende for at likestilling kommer på dagsordenen. Nettopp derfor vil GEQ-prosjektet også rette oppmerksomheten mot sivilsamfunnet, det vil si frivillige organisasjoner og kollektive bevegelser som opererer uavhengig av staten og næringslivet. I denne sammenhengen er det naturligvis organisasjoner og bevegelser som forholder seg til likestillingsrelevante tema som først og fremst vil undersøkes. Dette inkluderer ikke bare kvinneorganisasjoner og feministiske organisasjoner, men også fagbevegelsen.

Fagbevegelsen er viktig fordi den opererer på vegne av svært mange mennesker, og deres politikk har viktige konsekvenser for folks hverdag. Av særlig interesse er det å undersøke i hvilken grad fagbevegelsen har inkludert likestillingspolitiske krav i sin politikk og hvordan denne prosessen historisk har foregått. Norges største fagforenings sammenslutning, LO, har etter mangeårig press fra i første rekke kvinnelige fagforeningsmedlemmer og tillitsvalgte tatt opp atskillige feministiske krav i sin politikk, som for eksempel like-lønn, 6-timers arbeidsdag, rett til barnehager, lengre foreldrepermisjoner også for fedre, selvbestemt abort og homoseksuelles rettigheter. I Polen har imidlertid landets viktigste fagbevegelse Solidarno langt på vei forfektet et konservativt syn på kjønn, samtidig som det også der finnes fagforeninger innenfor kvinnedominerte yrker som legger mer vekt på likestilling.

Internasjonale undersøkelser viser at sivilsamfunnet står langt svakere i Polen enn i Norge: Organisasjonsfrekvensen er lavere, og folk har liten tiltro til at det går an å påvirke

maktøverne. Dette kan forklares som en konsekvens av at Polen som forhenværende diktatur har svakere, demokratiske tradisjoner. Men hvis en i det sivile samfunnet også inkluderer religiøse trossamfunn, er imidlertid situasjonen en annen. Få land i Europa kan framvise en større oppslutning om kirken enn Polen, noe som kan tilskrives dens aktive rolle i kampen mot nettopp det kommunistiske diktaturet. Den katolske kirken er en aktiv deltaker i landets likestillingsdebatter og en premissleverandør for utviklingen av likestillingspolitikken. På grunn av kirkens dominans er polske kvinner forhindret fra å nyte godt av en basal, likestillingspolitisk rettighet som selvbestemt abort, og homoseksuelle rettigheter og diskrimineringsvern står svakt. Disse to sakene er blant de mest kontroversielle i polske likestillingsdebatter i dag (se Greta Gobers artikkel s. 41).

Likestilling og nasjonal identitet

I Norge kan vi altså skryte på oss å være «verdensmester i likestilling». Flere forskere har påpekt hvordan likestilling er blitt en del av det norske selvbildet, en eksportartikkel på linje med olje og fisk, som Hilde Danielsen, Eirinn Larsen og Ingeborg Owesen vittig formulerer det i sin *Norsk likestillingshistorie* (2013). Betimelig problematiserer de hvilke konsekvenser denne verdensmesterholdningen har for likestillingspolitikken i Norge. Når likestilling er noe «vi» allerede har oppnådd, er det jo ingen vits i å kjempe for mer av det, unntatt når det gjelder de «andre», det vil si innvandrerne og folk bosatt i fjerne strøk som for eksempel Afghanistan. At de såkalte etniske minoritetene har en spesielt framtrædende plass i regjeringens likestillingspolitikk, er det liten tvil om: Det er viktig at minoritetskvinner kommer seg ut i jobb, samtidig som norske kvinner må få velge å være husmødre, for å parafrasere nåværende likestillingsminister fra FrP, Solveig Horne. At likestillingspolitikk først og fremst handler om å integrere – eller assimilere – minoriteter inn i majoritetsbefolkningens levemåte, er stadig blitt påpekt av kritiske samfunnsforskere, og skal ikke utbroderes her. Men at oppmerksomheten i så stor grad rettes mot yrkesdeltakelse og til en viss grad mot det som kjønnsnøytralt omtales som vold i nære relasjoner, gjør at andre aspekter ved likestilling kommer i bakgrunnen. Det er jo ikke slik at vi bare er på jobb eller hjemme, vi er også på andre arenaer, som for eksempel på skolen, i organisasjonslivet, på fest og på gata. Skjeie-utvalgets utredning om norsk likestillingspolitikk fra 2012 påpekte at ett av de viktigste hindre for likestilling i Norge i dag er seksuell trakassering, et tema som per dags dato ikke er

inkludert i Likestillingsloven. Forestillingen om at likestilling allerede er innført i Norge, tilslører den tross alt fortsatt skjeve kjønnsbaserte fordelingen av makt og penger.

I Polen, derimot, er det lite som tyder på at likestilling framheves som en særskilt polsk verdi, og langt mindre som en eksportartikkel. Tvert imot trekker flere forskere fram at det der er en gjengs oppfatning av likestilling som et upolsk fremmedelement, en uønsket etterlevning fra kommunismens påtvungne likestillingsideologi eller som et direktiv sendt fra oven i Brussel. Samtidig viser undersøkelser at holdninger og praksiser som gjelder for eksempel deling av husarbeid og omsorg for barn, ikke er dramatisk forskjellige i Polen og Norge. European Value-surveyen fra 2011 viste for eksempel at 83 prosent av de polske respondentene var enige i at fedre er like gode omsorgspersoner som mødre og at 79 prosent sa seg enige i at det er viktig for kvinner å ha jobb for å være en uavhengig person. Tilsvarende tall for Norge var henholdsvis 88 og 84 prosent. Når det kommer til praksis, er ikke forskjellene nødvendigvis heller så store: EU-kommisjonens *Study on the Role of Men in Gender Equality* fra 2012 viste at polske menns andel i omsorg og oppdragelse lå på 29,5 prosent, mens de norske mennenes andel var 34,6 prosent.

Trekker en derimot spørsmål om abort og homoseksualitet inn i likestillingsfeltet, er imidlertid forskjellene betydeligere. European Value-surveyen viste at mens kun 26 prosent av de polske respondentene mente at det var akseptabelt at gifte kvinner tar abort, mente 57 prosent av de norske det samme. Forskjellene er enda mer betydelige når det gjelder synet på om det er akseptabelt at homoseksuelle kan adoptere barn: Kun åtte prosent av de polske respondentene syntes det var akseptabelt, mot 41 prosent av de norske, som jo heller ikke er en overveldende andel. I de sammenliknende analysene av likestilling i Norge og Polen er det i GEQ-prosjektet relevant å rette oppmerksomheten mot relasjoner mellom forestillinger om maskulinitet og femininitet og syn på familien, nasjonal identitet og religion.

Men er nå alle egentlig for likestilling?

«Likestilling og livskvalitet»-undersøkelsen fra 2007 viste at til tross for at oppslutningen om likestilling var stor, var det uenighet om hva likestilling er og bør være. Mange, særlig menn, mente at likestillingen allerede var blitt innført og en del mente at den hadde kommet langt nok, for ikke å si «for langt». Blant respondentene var det dessuten flere som mente at likeverd var viktigere enn likestilling, som enkelte tolket negativt som likegjøring.

At det er så stor uenighet om hva likestilling betyr, er selvsagt en utfordring. Likestilling er et abstrakt begrep som bare kan forstås dersom en undersøker hva folk konkret mener og gjør. En allmenn definisjon av kjønnslikestilling er at alle, uavhengig av kjønn, skal ha like rettigheter og muligheter. I den norske regjeringens handlingsplan for likestilling mellom kjønnene, «Likestilling 2014», som kom til under den rød-grønne regjeringen, men som fortsatt gjelder, defineres likestilling som lik fordeling av goder, ansvar og makt. Sentrale likestillingsarenaer som trekkes fram, er politisk deltakelse, økonomisk selvstendighet, arbeidsliv, foreldreskap og fravær av vold og kjønnsstereotyper. På alle disse områdene skal kjønn sees i sammenheng med etnisitet, seksuell orientering, funksjonsnedsettelse, alder og klasse, heter det seg.

Hvis vi tar utgangspunkt i denne likestillingsforståelsen og ser på hva som skal til for virkelig å gjennomføre et samfunn med «lik fordeling av goder, ansvar og makt» på alle disse samfunnsområdene, kan en bli overveldet av maktesløshet eller revolusjonær glød, alt etter som. GEQ-prosjektets tilnærming er imidlertid mer pragmatisk, og en av hensiktene er nettopp å komme med anbefalinger for hvordan man kan realisere i alle fall noen av disse relativt utopiske idealene. Det er naturligvis for tidlig i prosjektperioden å presentere slike anbefalinger, men det er liten tvil om at grunnleggende strukturer og kulturelle forestillinger må endres før reell likestilling kan oppnås.

Innledningsvis het det seg at vi «alle» er for likestilling, men slik er det naturligvis ikke. Ikke alle har interesse av «lik fordeling av goder, ansvar og makt», fordi en slik samfunnsordning vil bety tap av makt og en drastisk omfordeling av ressurser. Når likestilling begrenses til å handle om hvordan deling av arbeid og omsorg bidrar til økonomisk vekst, virker den ikke så farlig likevel. I GEQ-prosjektet er vi ikke redde for å gå utover denne snevre forståelsen når vi analyserer hva likestilling kan være og hvordan den kan oppnås. ♦

Fakta:

Tittelen på prosjektet er «Gender equality and quality of life – how gender equality can contribute to the development in Europe» (GEQ).

Prosjektet er et samarbeid mellom STK, Institutt for helse og samfunn (UiO) og Det Jagiellonske universitet i Kraków, Polen og er finansiert av det polsk-norske forskningsprogrammet ved UiO.

Totalt vil 14 forskere delta. Øystein Gullvåg Holter (professor, STK) og Kari Nyheim Solbrække (førstemanuensis, Institutt for helse og samfunn) er ansvarlige for den norske delen av prosjektet og Trine Rogg Korsvik er tilsatt som postdoktor ved STK.

Samarbeid med Kina

Kina er i dag verdens nest største forskningsnasjon målt i antall vitenskapelige publikasjoner og er et prioritert land for bilateralt samarbeid både ved UiO og i NFRs strategier. Det som skjer i dagens Kina, er også uhyre spennende og aktuelt for norske kjønnsforskere å følge med på. Kina gjennomgår omfattende og raske moderniseringsprosesser som ikke minst påvirker og omformer kjønnsrelasjonene i det kinesiske samfunnet. Dagens bilde fremstår som et komplekst og fascinerende konglomerat av gamle konfusianske kjønnsforventninger om kvinners underordning, kommunistiske ideer om kjønnetes likhet og nykapitalistisk jungellov, hvor profitt og rask vekst i middelklassens levestandard trumfer likestillingshensyn.

Av Harriet Bjerrum Nielsen, professor, STK
h.b.nielsen@stk.uio.no



Foto: Nordisk senter, Fudan universitet.
Norsk dag på Nordisk senter ved Fudan universitet i Shanghai i april i år – en møteplass for nordiske og kinesiske forskere og studenter.

Samarbeid mellom nordiske og kinesiske kjønnsforskere er ikke helt uoppdyrket land: Sino-Nordic Women & Gender Studies-nettverket har vært i aktivitet siden 2002 og har stått for en rekke konferanser som har funnet sted hvert tredje år, skiftevis i Kina og i et av de nordiske land. Hovedformålet har vært å bringe sammen kjønnsforskere i Norden og Kina for å utvikle transnasjonale, krysskulturelle og tverrfaglige perspektiver på kjønn i de to regionene. Selv om Kina og Norden er svært forskjellige både historisk og kulturelt, er det også interessante fellestrekk for eksempel knyttet til offentlig forpliktelse til likestillingspolitikk og et utbredt samarbeid mellom staten og kvinneorganisasjonene. Temaer for konferansene har vært: *Re-Negotiating The Politics of the Public and the Private – Gender and Politics in China* (Shanghai 2002), *Gender and Human Rights in China and*

the Nordic Countries (Malmö 2005), *Gender at the Interface of the Global and the Local – perspectives from China and the Nordic Countries* (Kunming 2008), *Travelling Theories within the Context of Globalization* (Ålborg 2011), og i september 2014 blir det konferanse i Beijing under temaet *Gender and Communication*.

Cecilia Milwertz fra Københavns Universitet, Birte Siim fra Aalborg Universitet og Merete Lie fra NTNU er blant de nordiske forskerne som har vært drivende i nettverket, mens kjønnsforskere fra UiO har glimret med sitt fravær. Nå er STK og folk fra andre kjønnsforskingsmiljøer imidlertid i ferd med å komme på banen.

Kurs ved Nordisk senter på Fudan universitet

For STKs vedkommende startet det med at senteret ble invitert til å undervise på et kurs for kinesiske studenter om nordiske forhold. Kurset arrangeres hver høst av Nordic Centre ved Fudan-universitetet i Shanghai – et av Kinas ledende universiteter. Her har nordiske forskningsinstitusjoner (nå 26 i alt) gjennom snart 20 år finansiert og drevet et eget nordisk senter som skal fremme forskningskontakt og studentutveksling mellom Kina og Norden (se mer om Nordic Centre her: www.nordiccentre.org).

Kurset som tilbys kinesiske studenter, arrangeres av medlemsuniversitetene på skift, og i 2013 var det blitt UiOs tur. STK ble bedt om å levere noen ukers undervisning om nordisk likestilling inn i dette kurset. Elisabet Rogg og Harriet Bjerrum dro til Shanghai og hadde to spennende uker i dialog om kjønn og likestilling med unge kinesiske studenter. En av studentene på kurset leverte en særlig god eksamensoppgave knyttet til vårt tema og ble derfor tildelt et utviklingsstipend til UiO. Studenten, Micky Yu (Lehan Yu), skal ha arbeidsplass på STK neste år.



Foto: Københavns Universitet.

Shen Yifei deltok på STKs seminar 22. august. Hun er sosiolog og ansatt som førsteamanuensis på Fudan universitet i Shanghai.

Forskingskontakter og nettverksbygging

Vi benyttet også anledningen til å kontakte kinesiske kjønns-, ungdoms- og familieforskere. Blant annet traff vi Shen Yifei, som er sosiolog og ansatt som førsteamanuensis ved Fudan. Hennes tema er kjønn og likestilling i den nye kinesiske middelklassefamilien. Shen Yifei kom til Oslo og foreleste om Kinas nye middelklasse, på et meget velbesøkt åpent seminar på STK i august. Til dette seminaret hadde vi også invitert UiO-forskere som jobber med unges situasjon i Kinas raske moderniseringsprosesser: Liu Fengshu, professor ved Pedagogisk institutt, Siyu Chen, ph.d.-stipendiat ved IKOS, og Mette Halskov Hansen, professor, også ved IKOS. Det ble et spennende seminar som belyste endringer i forventninger til femininitet og maskulinitet i dagens Kina og hvordan man kan forstå individualiseringsbegrepet og kinesisk feminisme i kryssfeltet mellom modernisering og kapitalisme. Shen Yifei vil nå søke midler til å komme til STK som gjesteforsker i 2015.

I Beijing fikk vi kontakt med et sentralt forskningsmiljø knyttet til CASS (Chinese Academy of Social Sciences) som også forsker på kjønn, likestilling, ungdom og familie, blant annet sosiologen Li Chunling. Harriet Bjerrum Nielsen foreleste om sin tregenerasjonsstudie av norsk ungdom på CASS' sosiologiske institutt, og det ble til en spennende diskusjon om likheter og forskjeller i moderniseringsprosessene som har funnet sted i Norden siden slutten av 1800-tallet og de som finner sted i Kina nå.

Chunling og hennes kollegaer var svært interessert i å prøve ut et generasjonsperspektiv for å forstå kinesisk ungdom og er nå i gang med et forprosjekt. Dette prosjektet har også blitt koblet til Liu Fengshus prosjekt ved UiO hvor hun sammenlikner norske og kinesiske ungdommer i et generasjonsperspektiv.

Ph.d.-kurs i 2015 i Shanghai – og mulig konferanse i Oslo 2017

Disse aktivitetene har også ført til en mer aktiv deltakelse og nye norske tilskudd til det sino-nordiske nettverket. I tillegg til de som deltok på STK-seminaret i august, kommer også Yan Shao, forsker ved Universitetet i Nordland. Sammen med Shen Yifei fra Fudan-universitetet, Li Chunling fra CASS og en gruppe danske kjønnsforskere arbeides det nå med å arrangere et ph.d.-kurs på Nordic Centre i Shanghai med temaet *Modernization, gender and generation – reconfigurations of everyday life. Cases from China and the Nordic Countries*. Kurset er planlagt 19.–21. mai 2015 og vil bli annonsert blant annet på STKs nettside til høsten. Ta gjerne kontakt med Harriet Bjerrum Nielsen allerede nå om du er interessert i å delta. Hvis dette viser seg å være stor interesse for, er det ikke umulig at STK tar oppfordringen om å arrangere The 6th Sino-Nordic Women & Gender Studies Conference i Oslo i 2017, med samme tema: Modernisering, kjønn og generasjon.

Man trenger ikke snakke kinesisk

En utbredt misforståelse blant nordiske forskere innen samfunnsforskning og humaniora er at man må være sinolog eller i det minst forske på Kina for å samarbeide med kinesiske forskere. Men slik tenker vi jo aldri om forskningssamarbeid med USA eller med andre europeiske land. Omdreiningspunktet er at man forsker på de samme temaene og er opptatt av beslektede perspektiver, for eksempel knyttet til kjønn og modernisering, eller til temaer som har vært diskutert på de sino-nordiske konferansene som er nevnt ovenfor. Presentasjon av nasjonale prosjekter på disse konferansene åpner opp for komparative dimensjoner som kan kaste nytt lys over både nordiske og kinesiske forhold. På den måten trenger man i utgangspunktet hverken vite noe om Kina eller lære seg kinesisk for å hive seg med på ph.d.-kurset i 2015 eller konferansen i 2017. Man trenger i grunnen bare å være litt nysgjerrig på hva som skjer i verdens mest folkerike land og ha lyst til å komme i kontakt med kinesiske forskere innen sitt eget forskningsfelt. ♦

Unpacking the Nordic Model – universitetets nye tverrfakultære satsing

UiO vedtok i vår å opprette et strategisk samarbeidsområde på HUMSAM-feltet: «Unpacking the Nordic Model». Initiativet kom fra ledelsen ved HUMSAM-fakultetene, med dekan Trine Syvertsen ved HF i front. «Den nordiske modellen» beskrives ofte som en suksesshistorie, hvor man har lykket med å kombinere økonomisk vekst og sosial velferd, inkludert likestilling mellom kjønn. Den foreslåtte satsingen skal se nærmere på hvilke paradokser og utfordringer som knytter seg til denne oppfatningen.

Av Jorunn Økland, professor, STK
jorunn.okland@stk.uio.no

STK var aktiv deltaker i prosessen med å utvikle satsingen, både fordi tverrfaglighet ligger i vårt mandat og fordi tematikken umiddelbart syntes relevant for STK. Kjønn var medtenkt fra starten, og de fleste forskerne ved STK arbeider med nordisk materiale. Vi har kompetanse, erfaring og mange relevante prosjekter, og vi tilbyr undervisning på området. Utfordringen var å få løftet nordisk likestilling så høyt opp på agendaen at det ville bli noe mer enn bare et tilleggsperspektiv innenfor andre hovedproblemstillinger i forskning på Norden. Gjennom en bred og konsulterende – og ganske uoversiktlig – prosess fram mot budsjettinnspillet som ble forelagt Universitetsstyret våren 2014, arbeidet STK for å vise at likestilling har et bredt nedslagsfelt og samler mye tung kompetanse ved UiO som helhet. Vi koordinerte følgende flere likestillingsrelaterte idéutkast og viste at det finnes en masse kritisk likestillingsforskning som er fordelt bredt utover fakulteter og sentra:

- Kjønnets gjenkomst? Frihet, mening og tilhørighet i den likestilte velferdsstaten (ved Harriet Bjerrum Nielsen, Cathrine Holst, Karin Widerberg og Helene Aarseth)
- Kjønn og medborgerskap i Norden i det 19. århundre: Et studium av debatter i skjæringsfeltet mellom sekulære og religiøse offentligheter (ved Hilde Sandvik, Aud Tønnessen, Tone Brekke og Jorunn Økland)
- «Hvorfor slo kvinnekravene gjennom i større grad i de nordiske land enn i Vesten for øvrig?» En studie av kvinnesakens mange akter, 1814–2014 (ved Hilde Sandvik og Tone Brekke)
- Imagining, Establishing and Appropriating Legal Strategies in the Nordic Model of Gender Equality (ved Anne Hellum, May-Len Skilbrei, Beatrice Halsaa, Ingunn Ikdahl og Vibeke Blaker Strand)
- Homosexuals and Equal Rights in the Nordic Model (ved Halvor Moxnes m.fl.)

Beatrice Halsaa var med på et forslag initiert av historikermiljøet om folkebevegelser i Norden, med særlig fokus på arbeiderbevegelsen og kvinnebevegelsen. Idédugnaden som ble arrangert i januar, viste at det er ytterligere interesser ved UiO som har lyst å jobbe med kjønn innenfor Norden-satsingen.

Det STK kan tilføre satsingen, er gjennomreflekterte, erfaringsbaserte innspill om hvordan UiO best kan legge til rette for reell tverrfaglig forskning. Vi vil også kunne tilføre en solid forankring av likhets- og likestillingsidealene, som er noe av det mest sentrale i den nordiske modellen.

Gjennom sitt engasjement kan STK bidra til å plassere likestillingsanalyser i en bredere sammenheng. I den nordiske modellen er det jo litt slik at alt henger sammen med alt, slik det utmerkede rammeverket «Den nordiske modellen» legger opp til.

Deltakelse i den nordiske satsingen vil kunne skjerpe likestillingsforskningens kritiske, komparative sider. Enkelte kjønnsforskere i Norge har vært kritiske til likestillingsforskningen, som de litt spissformulert mener har for lavt ambisjonsnivå: Man vil kun deskriptivt kartlegge «hvordan det går med likestillingen i Norge». Andre hevder at en slik kritikk i alle fall ikke rammer hele likestillingsforskningsfeltet. I «Unpacking the Nordic Model»-sammenheng er det framhevet gjentatte ganger at det er det kritiske, analytiske, eventuelt det komparative grepet som skal dyrkes fram – innenfor og på tvers av alle involverte empiriske felt.

Fortsatt er det litt uklart hvor stor satsingen blir, som foreløpig er vedtatt for åtte år fram. De relativt beskjedne midlene Universitetsstyret har bevilget for i år, går med til prosjektorganisering og til konferanser/workshops. STK er for eksempel medarrangør på konferansen «Folkebevegelser – sentrale i en nordisk modell?» 24. og 25. november. Etter hvert kan det kanskje komme stipendmidler også, men tanken er at satsingen først og fremst skal berede grunnen for at forskere kan søke om midler til sine prosjekter andre steder. ♦

Fra studieseksjonen: Gode søkertall

STK ble gratulert med gode søkertall til bachelorprogrammet og årsenheten i Tverrfaglige kjønnsstudier, da vi hadde vårt årlige møte med fakultetet. BA-programmet har 34 % flere søkere som har vårt program som førstevalg i 2014 sammenlignet med 2013, og årsenheten hele 73 %! Noen av søkerne på bachelorprogrammet har tatt årsenheten hos oss, og altså fått mersmak. Det gleder oss.

Av Elisabet Rogg, undervisningsleder, STK
u.e.rogg@stk.uio.no og
Helle Granum, studierådgiver, STK
h.p.granum@stk.uio.no

Omorganisering av programmene

Vi har omorganisert programmene noe og håper det skal bidra til at studentene gjennomfører raskere, og at STK produserer flere studiepoeng. Vi har for det første flyttet KFL1020 Kjønn og vitenskap fra høst- til vårsemesteret. Dermed får vi både bedre tid til de to innføringsemnene i årsenheten og BA-programmet, KFL1010 Innføring i tverrfaglige kjønnsstudier og KFL1020 Kjønn og vitenskap, og vi beholder studentene ved STK i to semestre i stedet for ett. I praksis vil det si at KFL1010 gå over ti uker på høsten, mens KFL1020 går over ti uker på våren i stedet for at begge emnene går over åtte uker i høstsemesteret, uten pause mellom dem.

For det andre legger vi om masterprogrammet slik at KFL4000 Interdisciplinary Research Methodologies and Thesis Writing Course for Gender Studies, gjennomføres i første semester av programmet om høsten. Dermed kan studentene komme raskere i gang med masteroppgaven, og de får frigjort vårsemesteret til et eventuelt studieopphold i utlandet.

Praksisnær MA-grad

Vi har mange søkere til vårt engelskspråklige MA-program, men langt fra alle tilfredsstillende akademiske opptakskravene. Vi ser at søkerne både har rent akademiske og mer praktiske interesser knyttet til å ta en mastergrad i kjønnsstudier. Derfor vurderer STK å tilby en mer praksisnær variant av MA-programmet, slik også Institutt for lingvistiske og nordiske studier har erfaring med. I løpet av høsten 2014 skal studieseksjonen legge fram et forslag til STKs styre om en variant som inkluderer 30 studiepoeng praksis og 30 studiepoeng masteroppgave. Dette initiativet ble også godt mottatt av fakultetet.

For blant annet å styrke masterprogrammet er det tatt initiativ til et samarbeid med Kjernegruppen for likestillingsforskning (CORE) ved Institutt for samfunnsforskning. Håpet er at vi allerede i høst vil ha forslag til masteroppgaver derfra. Forslag vil bli bekjentgjort for masterstudentene i den nye Håndboken for masterstudenter ved STK. Her er det informasjon fra de fast ansatte forskerne om temaer for masteroppgaver som de er interesserte i, samt prosjekter fra UiOs Vitenskapsbutikk, som formidler prosjekter mellom arbeidslivet og masterstudenter ved UiO. Våre masterstudenter har allerede to prosjekter gjennom Vitenskapsbutikken. En oppgave er levert og bestått: Yasmine Shakaris «Family, Socialization and Migration in Norwegian-Pakistani Families: A Study of the First and the Second Generation». En annen student forbereder seg til feltarbeid i Kerala, India, for å studere hvordan menn forholder seg til et utviklingsprogram for et slumområde. Dette prosjektet er også et samarbeid med Norsk institutt for by- og regionforskning.

Nytt emne: Kjønn, etnisitet og integrering

Fra og med i høst tilbys et nytt emne på STK: KFL2030/KFL4030: Aktuelle tema i kjønnsforskningen. Temaet som tilbys høsten 2014, er Kjønn, etnisitet og integrering. Her formidles grunnleggende kunnskap i tema som er relevant for kjønnsforskningen. Emnet vil bli tilbudt når det ligger til rette for dette. Temaene er basert på gjesteforskere, nye forskningsinitiativ og liknende. Hvert tema kan derfor ofte bare tilbys en til to ganger. Vi håper at dette tilbudet vil få mange studenter i høst.

Karakterundersøkelse

Fagrådet for kjønnsforskning, som i år ledes av STK, har fått i oppdrag fra Universitets- og hogskolerådet å gjennomføre en karakterundersøkelse for kjønnsstudier i Norge. Fagmiljøene har bestemt at undersøkelsen skal omfatte masterprogrammene som tilbys ved NTNU og UiO. ♦

Nasjonale oppgaver samles på STK: fagråd og forskerskole

Flere av kjønnsforskningens nasjonale oppgaver samles i år på STK. Beatrice Halsaa er for 2014–2015 valgt som leder av Nasjonalt fagråd for kjønnsforskning, som skal gi råd om koordinering av utdanning og forskning innen kjønnsforskningen i Norge. Harriet Bjerrum Nielsen er i perioden 2014–2016 utpekt av STK som leder av Nasjonal forskerskole i kjønnsforskning, som skal etablere kurstilbud og møtepunkter for stipendiater som har et kjønnsperspektiv i sine doktorgradsprosjekt.

Av Beatrice Halsaa, senterleder, STK
beatrice.halsaa@stk.uio.no
Harriet Bjerrum Nielsen, professor, STK
h.b.nielsen@stk.uio.no

Om Nasjonalt fagråd for kjønnsforskning

Fagrådet ble opprettet av Universitets- og høyskolerådet (UHR) i 2002 og er et samarbeidsorgan for de relevante faglige enhetene ved universitetet og andre høyere læresteder. Fagrådet skal gi råd om koordinering av utdanning og forskning på kjønnsforskningsområdet og samarbeider med Nasjonalt kontaktmøte og Forening for kjønnsforskning. Det arrangeres ett møte i året i kjølvannet av det nasjonale kontaktmøtet i Oslo 24. oktober (se neste side).

- Hvordan brukes karakterskalaen på tverrfaglige masteroppgaver?
- Har vi tilfredsstillende ordninger for å sikre god kvalitet på karakterfastsettingsprosessen?

Dette er spørsmålene fagrådet skal undersøke nærmere i 2014. Ti masteroppgaver fra henholdsvis NTNU og UiO skal vurderes av en kommisjon, for deretter å bli diskutert i fagrådet. Oppdragsgiver er Universitets- og høyskolerådet (UHR), som jevnlig iverksetter nasjonale karakterundersøkelser. UHR har bestemt at det i år er idrett, kjønnsforskning, lærerutdanning og økonomisk-administrativ utdanning som skal undersøke sin karakterbruk. Fagmiljøene har stått fritt til å velge mellom flere problemstillinger, og vi valgte bruken av karakterskalaen på masterarbeid fordi det gir nyttig informasjon om masterprogrammet vårt.

Karakterundersøkelsen blir et hovedtema på årets fagrådsmøte, der vi også skal diskutere fagrådets mandat og arbeidsformer. Kjønnsforskningen er preget av små miljøer og liten institusjonalisering. Det er få læresteder som tilbyr bachelor- og/eller mastergrader, mens flere tilbyr ett eller noen få emner. Dermed er det en utfordring å organisere fagrådet slik at det inkluderer alle relevante fagmiljøer samtidig som det sikrer arbeidet med studiekvalitet.

En av fagrådets sentrale, fagstrategiske oppgaver er å holde orden på våre faglige tidsskrifter: Publisering i tidsskriftene gir poeng som påvirker den resultatbaserte delen av universitets- og høyskolebudsjettet. Det er fagrådet som nominerer tidsskrifter, årbøker, bokutgivere etc. til henholdsvis nivå 1 og nivå 2, mens det nasjonale publiseringsutvalget bestemmer.

Om Nasjonal forskerskole i kjønnsforskning

Forskerskolen ble opprettet i 2011, og det var Senter for kjønnsforskning ved NTNU som hadde ansvaret for den de første tre årene med Merete Lie som leder. Siden det ikke finnes egne ph.d.-programmer i kjønnsforskning, er forskerskolen rettet inn mot å etablere kurstilbud og møtepunkter for stipendiater som har et kjønnsperspektiv i sine doktorgradsprosjekt. Det gjelder selvsagt de fleste stipendiater som er tilknyttet kjønnsforskningsmiljøene, men det kan også være stipendiater på andre enheter som kanskje mangler et bredere kjønnsforskningsmiljø. Forskerskolen skal bidra til å skape et større samlet miljø for studenter og veiledere, synliggjøre og rekruttere til feltet og styrke det nasjonale og internasjonale samarbeidet om forskerutdanning.

Forskerskolen arrangerer et allmennkurs hvert annet år om teoretiske og analytiske strategier i kjønnsforskning, og det holdes stipendiatsamlinger hvert år. I tillegg koordinerer forskerskolen informasjon om andre forskerkurs som tilbys av medlemsinstitusjonene eller av internasjonale samarbeidspartnere. Forskerskolen er for eksempel tilknyttet InterGender Research School in Interdisciplinary Gender Studies ved Linköpings universitet, hvor alle kurs er åpne for norske deltakere. Informasjon om kurs og andre aktiviteter annonseres på den nasjonale forskerskolens nettside hos KILDEN. Her kan man også melde seg på kursene. Det blir holdt allmennkurs i 2014 og 2016. I tillegg vil det i 2015 bli arrangert en stipendiatsamling i forbindelse med den nasjonale

konferansen Kjønnsforskning NÅ i Bergen.

En særlig utfordring for forskerskolen er å etablere kontakt med stipendiater som ikke er tilknyttet universitetenes kjønnsforskningssentre, men som er ansatt i andre fag, på frittstående forskningsinstitutter eller på de vitenskapelige høyskolene. Forskerskolen ønsker å få etablert en mailingliste som omfatter flest mulige i målgruppen – og inviterer herved alle som leser dette, til å melde inn informasjon om folk som kan være interessert i å stå på en slik liste (send mail til forskerskolens sekretær Nina Heilmann: n.m.heilmann@stk.uio.no). Forskerskolen er også i dialog med KILDEN og KIF (Kvinner i forskning, Forskningsrådet) om muligheten for å etablere en database over stipendiater som har et kjønnsperspektiv i sitt avhandlingsarbeid.

Årets forskerkurs

I skrivende stund ser det ut til at det blir tilbud om i alt fire forskerkurs i 2014: to kurs henholdsvis om Differentiated citizenship og om Race, kinship, migration er allerede gjennomført ved SKOK i Bergen. 4.–11. november blir det forskerkurs i Tromsø arrangert av KVINNFORSK og med tittelen: «Fornemmelse for kjønn»: Kjønnsforskning og analytiske strategier (påmelding innen 30.9.).

Årets allmennkurs finner sted 2.–4. desember på Sundvolden hotell utenfor Oslo, med tittelen: *Teoretiske posisjoner i norsk kjønnsforskning* (påmelding innen 15.10.). Vi ønsker med dette kurset både å tegne opp et kart over feltets tilstand, bidra til å fremme refleksjon over egen forskningspraksis og invitere til en åpen, spenstig og konstruktiv dialog mellom ulike posisjoner i kjønnsforskningen. Vi spør: Hvilke teoretiske posisjoner finnes i norsk kjønnsforskning i dag? Hvordan bruker ulike forskere begrepet kjønn i egen forskning? Har forskjellene å gjøre med fag, ulike forskningsspørsmål og/eller med ulike generasjoner i kjønnsforskningen?

Kurset gjennomføres som et samarbeid mellom sentrene for kjønnsforskning. I tillegg til å være et kurstilbud i generell kjønnsteori for ph.d.-stipendiater er det også et mål at kurset skal kunne fungere som en plattform for en løpende dialog om aktuelle, teoretiske perspektiver innen feltet og om hva som bør definere feltet, og at det kan være en møteplass mellom etablerte og yngre kjønnsforskere. Vi inviterer derfor både stipendiater og seniorforskere til å delta.

Les mer om både Nasjonalt fagråd for kjønnsforskning og Nasjonal forskerskole i kjønnsforskning på KILDENS nettsider: kilden.forskningsradet.no ♦

Dialog om integrering av kjønnsperspektiver

Forsker du – eller planlegger du å forske – på kjønn eller spørsmål som relateres til kjønn? Da er høstens dialogmøte mellom Norges forskningsråd (NFR) og sentrale aktører i norsk kjønnsforskning en glimrende anledning til å få innsikt i hvordan Forskningsrådet i dag ivaretar dette kunnskapsområdet. Forening for kjønnsforskning i Norge og STK ønsker et møte som sikrer åpenhet og debatt om hvordan kjønn og kjønnsperspektiver følges opp i dagens forskningspolitikk.

Av Kari Nyheim Solbrække, leder, Forening for kjønnsforskning
k.n.solbrække@medisin.uio.no

Forening for kjønnsforskning er en nasjonal sammenslutning hvis mandat er å skape nasjonale møteplasser for norske kjønnsforskere og forskere med interesse for å integrere kjønnsaspektet i sin forskning. Hver høst arrangerer foreningen et nasjonalt kontaktmøte for kvinne- og kjønnsforskning, og i år vil altså dialog med NFR stå sentralt. For øvrig ønsker foreningen alle nye medlemmer velkommen. Se KILDENS nettsider for mer informasjon: kilden.forskningsradet.no, samt på Facebook.

Høstens dialogmøte med NFR er 23. oktober og åpent for alle interesserte (se siste side). Hit kommer divisjonsdirektør i Forskningsrådet Jesper Simonsen for å presentere status for NFR sin integreringspolitikk, samt et forskerpanel som skal dele sine synspunkter og erfaringer knyttet til NFRs nye politikk. De vedtok høsten 2011 å legge ned sitt mangeårige kjønnsforskningsprogram mot heller å prioritere arbeidet med å integrere kjønnsperspektiver i alle sine virkemidler. Flere kjønnsforskere stilte seg den gang kritiske til denne vendingen. Noen fryktet at sentral kjønnsforskningskompetanse ville smuldre opp, andre at integrering i praksis betyr «krymping» eller endog usynliggjøring av kjønn. I foreningens spalte i Tidsskrift for kjønnsforskning ble det sagt at «vedtaket er vanskelig å få til å rime med de nasjonale kunnskapsbehovene knyttet til kjønn, som vi stadig blir stilt overfor». Snart har tre år gått siden NFR tok sin avgjørelse, og Forening for kjønnsforskning vil sammen med STK bruke arrangementet til å belyse og drøfte hva man så langt har fått til: Hvilke virkemidler har NFR brukt og i hvilken grad kan man si at endringen har vært vellykket? Og hvordan ser denne vridningen ut fra forskningsmiljøenes side? ♦

Ny senterleder og nye fjes ved STK

Velkommen til ny senterleder!



Foto: Universitetet i Nordland

Vi hilser professor Anne-Jorunn Berg velkommen som ny senterleder fra 1. januar 2015. Gjennom en grundig søkeprosess ble det klart at Anne-Jorunn Berg ikke bare er en faglig kompetent kjønnsforsker, men også er en forsker med mye relevant ledererfaring. Første runde med intervjuer forsterket inntrykket av at hun var blant de mest interessante kandidatene for stillingen. Hun ble da også av en enstemmig komite under ledelse av Halvard Vike innstilt som nummer én, og er vi meget glade for at Anne-Jorunn takket ja til å ta over roret her ved STK.

Anne-Jorunn Berg er professor ved Universitetet i Nordland i sosiologi med innretning mot feministisk teori og teknologi og vitenskapsstudier. Hun har tidligere blant annet vært 13 år ved Sintef som oppdragsforsker og har forskningspolitisk erfaring som leder blant annet av styret for «Program for kjønnsforskning» i Forskningsrådet (2001–2007), som styreleder ved Kilden, Forskningsrådets informasjonssenter for kjønnsforskning (siden 2010), og som medlem i styringsgrupper for en rekke nasjonale og internasjonale prosjekter. Hun har lenge forsket både på kjønn og teknologi, og på kjønn og internasjonal migrasjon. Gjennomgående er det metode og metodologi som interesserer Anne-Jorunn, særlig spørsmål om hvordan og på hvilket grunnlag vitenskapelig kunnskap produseres. Vi ser fram til stimulerende faglige diskusjoner!

STK er for tiden i en omstillingsprosess der flere av de fast tilsatte forskerne nærmer seg tid for avgang. Vi ønsker oss nye, større og eksternt finansierte forskningsprosjekter, og vi gjennomfører et nytt masterprogram. Det har derfor vært viktig for oss å finne en senterleder som har vilje og evne til å gripe

senterets utfordringer akkurat nå: En som har evne til å ivareta de ansatte i en omstillingsperiode, slik at både de som forlater senteret og de som kommer til oss, kan oppleve seg inkludert. En som har evne til å skaffe ekstern finansiering, som har nettverk og kompetanse til å skape nye samarbeidsrelasjoner og trekke spennende og faglig flinke forskere til STK, og bidra til et godt masterprogram.

Med motivasjon for å jobbe ved STK, faglig dyktighet og grundig kjennskap til kjønnsforskningsfeltet, har Anne-Jorunn forutsetninger for å bli en dugelig leder for STK de neste fire år – og kanskje fire til! Velkommen til STK! ♦

To nye professor II-stillinger

Nancy Fraser – en stjerne til STK

Nancy Fraser, en forsker i internasjonal særklasse innenfor feministisk og politisk teori, har takket ja til en stilling ved STK. Fraser vil tilføre miljøet vårt unik kompetanse, og vi er fulle av forventninger til hva hun vil bringe med seg.

Nancy Fraser er professor i statsvitenskap og samfunnsfag, og leder The New School for Social Research i New York. Hennes særlige faginteresser er sosial og politisk teori, feministisk teori og nyere europeisk tenkning, særlig fransk og tysk. Internasjonalt og blant norske kjønnsforskere er hun især kjent for sitt vedvarende arbeid med å utvikle en teori om rettferdighet – rettferdighet som alles deltakelse på like vilkår, eller «participatory parity». Hennes diskusjoner om forholdet mellom økonomisk fordeling, kulturell anerkjennelse og politisk deltakelse har inspirert mange forskere også her i landet, innenfor fag som jus, statsvitenskap, sosiologi og filosofi.

Nancy Fraser er som sagt en forsker i internasjonal særklasse. Hun har en stor vitenskapelig produksjon, med bøker som *Justice Interruptus* (1997), *Redistribution or Recognition?* med Axel Honneth (2001), *Scales of Justice: Reimagining Political Space in a Globalizing World* (2008) og *Fortunes of Feminism: From State-Managed Capitalism to Neo-Liberal Crisis* (2013). Hun har vunnet en rekke priser, og hun har vært gjesteforsker ved mange universitet, ikke minst i Europa. Fraser har tidligere besøkt senteret, og vi kjenner henne som en dyktig formidler, både skriftlig og muntlig. Hun var den kandidaten vi ønsket oss til stillingen som professor II. Universitetenes ordning med professor II-stillinger (20 prosent for professorer som er ansatt ved andre universiteter eller forskningsinstitusjoner), gjør det mulig for fagmiljøer å hente inn spesialkompetanse. Senteret har ønsket å styrke vår



STK har fått tildelt to professor II-stillinger: Professor i statsvitenskap og samfunnsfag Nancy Fraser (til venstre) og professor i medisin, Berit Schei (til høyre).

generelle grunnkompetanse i feministisk teori, ved å knytte til oss en forsker med spesielt gode, teoretiske kvalifikasjoner innenfor feltet: En med stort overblikk over fagfeltet, som har inngående kunnskaper om de sentrale, teoretiske debattene internasjonalt, en som nyter respekt i fagmiljøet, og som mange ved STK og UiO har lyst til å samarbeide med. Nancy Fraser er nettopp en slik person. Hun vil tilføre ikke bare STK, men også UiO og kjønnsforskningen generelt unik teoretisk kompetanse. Hun kombinerer teoretisk dybde med stor formidlingsevne og er derfor en som kan inspirere oss og gi miljøet et faglig løft og på den måten styrke kjønnsforskningen.

Nancy Fraser tiltrer stillingen 1. september, men vi får neppe se henne her før i 2015!

Berit Schei – en satsing på kjønn og helse

Berit Schei er tilsatt som professor II for å styrke medisinsk og helsefaglig kjønnsforskning gjennom samarbeid mellom Senter for tverrfaglig kjønnsforskning og kjønnsforskere på Det medisinske fakultet ved UiO. Hun tilbyr seminar og veiledning på sitt fagfelt, og blir en viktig brikke i STKs satsing på forskning og undervisning om kjønn og helse. Schei har tidligere arbeidet innenfor flere tverrfaglige grupperinger som eneste medisiner, og hun har slik fått erfare hvilke utfordringer dette bringer med seg, for eksempel behovet for å komme fram til en omforent forståelse av hva som er interessante forskningsspørsmål og hvilke metoder som er vitenskapelig gangbare.

Avdeling for helsefag, HELSAM, tilbyr et masterstudium i helsefagvitenskap. Her er det et kurs innen kjønn og helse, der Schei underviser med utgangspunkt i boken *Kvinner lider – menn dør: folkehelse i et kjønnsperspektiv* (Schei og Leiv S. Bakketeig (red.), 2007). Dette kurset er viktig med tanke på å utvikle kjønnsperspektiv innen medisin og helse.

Klinisk arbeider Schei med vulvaproblematikk (kvinneres kjønnsorganer), et område som er underutforsket. Slik lidelse rammer også unge kvinner. Enkelte trekker fram at disse lidelsene kan være knyttet til et kulturelt fenomen, nemlig at unge kvinner i dag barberer sine kjønnsår. Dette er en tematikk som Berit Schei gjerne vil rekruttere en masterstudent til å undersøke nærmere. Hun framhever at det for et slikt masterprosjekt er aktuelt å inkludere en veileder med humanistisk eller samfunnsvitenskapelig fagbakgrunn.

Schei planlegger et seminar i 2015 som trekker linjer tilbake til 1970-tallet, til barndommen til det som da ble benevnt som «medisinsk kvinneforskning». Sentrale spørsmål vil være hva som har skjedd på feltet siden den gang, og hvilke utfordringer man står overfor i tiden som kommer.

Berit Schei er professor ved Institutt for samfunnsmedisin, NTNU og overlege ved Kvinneklinikken, St. Olavs hospital, Trondheim. Interesseområder: Kvinners helse; kjønn og helse; vold og traumatiske hendelser og helse; global helse; osteoporose og benbrudd – årsaker og utbredelse; reproduktiv helse, svangerskapsforløp og fødselsutfall. ♦

Ny universitetstipendiat

Solveig Laugerud har akkurat takket ja til stilling som universitetstipendiat ved STK, hun tilsettes i stillingen som vi har dedikert inn mot vår helsesatsing.

Solveig er rettssosiolog med en BA i kulturstudier, og hun har tatt flere av våre emner som del av sin BA. Det gleder oss å se at tidligere studenter ønsker seg tilbake til STK.

Prosjektet hun skal jobbe med ved STK, har tittel «Seksuelle krenkelser i et interseksjonelt og helsefaglig perspektiv». Målet med studien er å utforske hvordan kvinner med ulik etnisk bakgrunn og aktører i praksisfeltet og rettsvesenet definerer og forholder seg til seksuelle krenkelser. Hun vil gjøre intervjuer og analyser av dommer og voldsoffererstatningssaker. Ved å ta utgangspunkt i møte mellom utsatte minoritetskvinner og ulike hjelpeinstanser og rettsvesenet, ønsker hun å undersøke hvilke barrierer som finnes for å søke – og gi – psykososial og rettslig hjelp, og hvilke problemstillinger som oppstår når det ikke er samsvar mellom de personlige, profesjonelle og institusjonelle perspektivene, samt hvordan profesjonene og institusjonene gjennom sitt arbeid er med på å skape, opprettholde og reproducere makt og sosiale skillelinjer.

Det er i skrivende stund ikke avtalt når hun tiltrer, men det blir tiltredelse før jul i hvert fall. ♦

«Porno er teori – voldtekt er praksis!»

Hvordan blir i utgangspunktet upolitiske fenomener gjort til kjønnspolitiske kampsaker? Det undersøker Trine Rogg Korsvik i doktoravhandlingen «'Pornografi er teori, voldtekt er praksis': Kvinnekamp mot voldtekt og pornografi i Frankrike og Norge ca. 1970–1985». Prosjektet var en del av det EU-finansierte forskningsprosjektet FEMCIT.

Av Trine Rogg Korsvik, PhD i historie, postdoktor ved STK Stipendiat ved STK 2008–2013
t.r.korsvik@stk.uio.no

I 1977 formulerte den amerikanske feministen Robin Morgan den fengende parolen «Pornography is the theory, and rape the practice». Parolen ble snart inkludert i slagordrepertoaret til kvinnebevegelser i flere land, og har gitt tittel til min avhandling om hvordan og hvorfor radikale kvinnebevegelser i Frankrike og Norge i løpet av 1970-åra gjorde kamp mot voldtekt og pornografi til kvinnepolitiske kampsaker. Det komparative perspektivet gjør at både likheter og forskjeller mellom bevegelsene blir tydeliggjort.

I begynnelsen av 1970-åra ble voldtekt og pornografi regnet som upolitiske, seksualmørlske spørsmål. I avhandlingen undersøker jeg hvordan kvinnebevegelsene i de to landene konstruerte voldtekt og pornografi til å bli kjønnspolitiske spørsmål som utfordret strukturelle maktforhold så vel som intime, seksuelle forhold. Sakene mobiliserte bredt og førte til lovendringer: Frankrike fikk en ny voldtektslov i 1980 og Norge en ny pornolov i 1985. Til tross for disse lovene er ikke dette entydige suksesshistorier: Sakene var kontroversielle og førte til beskyldninger om at feministene var puritanske mannshatere. Det ble heller ikke slutt på verken voldtekt eller pornografi, som den dag i dag er viktige saker for kvinnebevegelsene i Frankrike og Norge.

Innramningsprosesser

For å undersøke hvordan de politiske prosessene foregikk fram mot lovendringene i 1980-åra, analyserte jeg hvordan aktivister i kvinnebevegelsene rammet inn voldtekt og pornografi som kjønnspolitiske saker i tekst og gjennom offentlige aksjoner. Bevegelsene var uhyre tekstproduserende og deres aksjoner vakte i mange tilfeller betydelig medieinteresse, som da kvinnefrontene i 1977 begynte å brenne pornografi offentlig. I analysen av det omfattende kildematerialet var jeg interessert i å finne ut hvordan innrammingene av voldtekt og pornografi endret seg gjennom perioden, og hva som eventuelt var stabilt.

Det generelle mønsteret gikk ut på at aktivistene tok utgangspunkt i egne erfaringer, noe jeg argumenterer for er



Foto: Klassekampen

typisk for feministisk politikk. Aktivister snakket og skrev om overgrep de hadde vært utsatt for og følelsen av dårlig sjølbilde i møte med pornografiens kvinnebilder.

Etter at det hadde blitt satt ord på problemene, ble de i større grad teoretisert. I begynnelsen benyttet aktivistene seg ofte av teoretiske rammeverk som allerede var kjent på den radikale venstresida de var en del av, der marxismen var en klar referanseramme. I Frankrike ble voldtekt for eksempel forklart som en form for maskulin imperialisme, med henvisning til amerikanernes «voldtekt» av Vietnam. Da kampene mot fascismen i Franco-Spania raste for fullt i 1975, demonstrerte franske og baskiske kvinneaktivister under parolen «Fascisme er en permanent voldtekt, voldtekt er en ikke-ankjent fascisme». I Norge analyserte marxist-leninister i Kvinnefronten pornografi som monopolkapitalens våpen mot arbeiderklassen: For å sikre profitt skapte monopolkapitalen falske kvinnebilder for å splitte kvinner og menn i deres felles klassekamp. Nyfeminister påpekte kristendommens ansvar

for å ha gjort seksualitet utenfor ekteskapet til en synd, som dermed la til rette for pornoindustrien.

I løpet av perioden ble teoretiseringen av voldtekt og pornografi stadig mer uavhengig av etablerte venstresideteorier. Den feministiske teoriutviklingen var betydelig, og et resultat av at de politiske kampene fungerte som læreprosesser. Aktivistene tilegnet seg nye kunnskaper, både gjennom diskusjoner og gjennom aksjoner. I smågrupper og på store feministiske massemøter nasjonalt og internasjonalt utvekslet aktivistene kunnskap.

Utadrettete aksjoner var også kilde til teoriutvikling. Da franske feministene skulle delta i 1. mai-toget med paroler mot voldtekt i Paris i 1976, ble de fysisk angrepet av ordensvernet til den Moskva-kommunistiske fagforeningen CGT, som mente at voldtekt ikke hadde noe å gjøre med arbeiderklassens frigjøring. For vensterradikale feministene ble det da en gang for alle demonstrert at kvinnefrigjøringen ikke kunne underordnes arbeiderbevegelsen. Kvinnefrontenes raiding av pornosjapper gjorde at aktivister oppdaget at det der fantes voldspornografi, barnepornografi og pornografi om sex mellom kvinner og dyr. De offentlige pornobålene førte til voldsomme debatter som klargjorde ulike posisjoner, men også til at kvinner med bakgrunn fra pornobransjen kontaktet aktivistene og fortalte om sine erfaringer.

I både Norge og Frankrike var det tendens til en teoretisk tilnærming mellom de ulike retningene i kvinnebevegelsene i løpet av 1970-åra. At kvinner ble gjort til objekter hvis oppgave var å tilfredsstille menns seksuelle behov, ble i stor grad forstått som et samspill mellom patriarkalske og kapitalistiske strukturer som gjensidig styrket hverandre.

Ideologiske kamper

Men det var ikke bare harmoni i kvinnebevegelsene. De ideologiske skillene var store og til dels dramatiske, og vies mye plass i avhandlingen fordi de hadde betydning for hvilke strategier som ble valgt i kampen mot voldtekt og pornografi. I Frankrike dreide konfliktene seg i stor grad om gruppa Psychanalyse et politique, en relativt introvert, intellektuell gruppe som baserte sine teorier på lacansk psykoanalyse og maoisme. Guruen til gruppa, Antoinette Fouque, forklarte voldtekt som det fallossentriske samfunnets måte å innsette kvinner i «fars lov». Strategien for å undergrave «fars lov» var å endre språket gjennom skriving og poesi (écriture féminine). Takket være betydelige finansielle midler fikk Psychanalyse et politique uhørt mye innflytelse, mente radikale feministene. Feministene, ideologisk anført av Simone de Beauvoir

og Christine Delphy, hadde en mer jordnær tilnærming til kvinnekampen: Utadrettete aksjoner som gjorde folk oppmerksomme på at kvinneundertrykking var et problem og konkrete politiske krav var deres strategi.

I Norge dreide de ideologiske konfliktene seg framfor alt om Kvinnefronten, fra midten av 1970-åra et «underbruk» av AKP (m-l). De var oppsatt på å ikke støte fra seg menn i den felles klassekampen. Mange feministene fryktet at ml-erne ville ta over kvinnekampen. I pornokampen var det likevel Kvinnefronten som kom i førersetet, velorganiserte og dedikerte som aktivistene var. I Norge ble de ideologiske stridighetene mindre i 1980-åra, og aktivistene fokuserte på saksområder de kunne samarbeide om.

Kvinnebevegelsene og omverdenen

For å forklare hvordan politiseringen av voldtekt og pornografi foregikk, har jeg i avhandlingen lagt vekt på å undersøke hvordan kvinnebevegelsene i de to landene samhandlet med andre samfunnsaktører, og da først og fremst andre sosiale bevegelser på venstresida, intellektuelle, politiske eliter, institusjoner og media. For å analysere hvordan kvinnebevegelsenes argumenter og aksjoner ble fortolket av omverdenen, undersøkte jeg en mengde riksaviser og tidsskrifter som representerer ulike politiske syn, samt opptak av radio- og TV-programmer. Jeg ville identifisere hvem som støttet kvinnebevegelsenes krav og hvem som var motstanderne, og hvilke begrunnelser disse hadde. Dette ble tolket i lys av de politiske kulturene i de to landene, inkludert ulike protesttradisjoner, både på nasjonalt nivå, på venstresida i Paris og Oslo og innad i kvinnebevegelsene.

Funnene er sammensatt. Men det som er sikkert, er at synet på kvinnebevegelsenes kamp mot voldtekt og pornografi gikk på tvers av høyre- og venstreaksen i politikken. Det er ikke overraskende ettersom dette var saker som var «nye» på den kjønnspolitiske dagsordenen. Man kan godt være motstander av både voldtekt og pornografi uten å ha noen venstreorientert eller feministisk begrunnelse for det, noe kvinneaktivister erfarte da de delte ut løpesedler mot pornografi til gamle damer som ellers syntes kvinnesaken kunne «dra dit pepper'n gror».

Mange venstreorienterte så pornografi som en positiv del av den seksuelle frigjøringen. I den franske offentligheten var det ikke uvanlig at prominente personer bagatelliserte voldtekt som en del av «det erotiske spillet», der den erobrende mannen «insisterer» inntil kvinnen til slutt «gir etter». Slike holdninger var ikke uvanlige på den franske venstresida,

Gender Paradoxes of the Arab Spring

og en av grunnene til at kvinneaktivister så seg nødt til å forklare voldtekt som en form for imperialism eller fascisme for å legitimere kampen. Samtidig fantes det på venstresida i begge land betydelig støtte for kvinnebevegelsenes krav, og i Frankrike gikk det ikke upåaktet hen at selveste Jean-Paul Sartre krevde at revolusjonære menn måtte slutte å voldta kvinner i den seksuelle frigjøringsens navn.

Det mest kinkige for de franske kvinneaktivistene var spørsmålet om å bruke rettssystemet i kampen mot voldtekt. Fra 1976 gikk de inn for at voldtekt skulle dømmes som en forbrytelse i kriminalretten. Dette hisset opp mange på venstresida som var motstandere av å bruke rettssystemet mot seksualiteten. Etter hvert fikk kvinneaktivister gjennomslag i rettssystemet for at voldtekt skulle dømmes som en forbrytelse, og voldtektsdømte fikk stadig strengere straffer, opp til 20 år. Da var det mange av dem som fikk kalde føtter. De fryktet at giljotinen skulle bli det neste. At politiske eliter i tillegg omfavnet kvinnebevegelsens krav og begynte å ta voldtekt på alvor, ble heller ikke entydig bejublet; en utbredt holdning blant aktivistene var at politikerne forsøkte å «ta over» kvinnekampen for å sanke stemmer og – enda verre – bruke den til å styrke de borgerlige institusjonene. En tilsvarende mistenksom reaksjon på bevegelsens suksess, er det få spor av i den norske pornokampen. Kvinneaktivister var tvert imot glade for at NRK, politikere og politi begynte å reagere mot den voldelige pornografien.

Særfranske og særnorske fenomener?

Kamp mot både voldtekt og pornografi var deler av en transnasjonal bevegelse mot det som feminister definerte som seksuell vold mot kvinner. Men hvorfor ble den ene kampsaken mer framtrødende i det ene landet enn det andre? I den sammenliknende konklusjonen trekker jeg fram fire momenter, nemlig problemforståelse, særtrekk ved kvinnebevegelsene, mediedekning og fiendebilder/allianser.

Jeg argumenterer for at de franske aktivistene opplevde voldtekt som et større problem og at de norske på sin side oppfattet pornografi som et større problem. De franske aktivistene måtte bruke mye tid på å forklare at voldtekt var galt og ikke en del av «det erotiske spillet», og hadde dermed ikke kapasitet til å prioritere kampen mot pornografi, selv om de gjorde visse anslag mot pornobranchen. Ettersom voldtekt allment var fordømt i Norge, hadde de norske aktivistene overskudd til å bekjempe pornografi.

Den norske kvinnebevegelsen var ikke mer «puritansk»

enn den franske. Likevel var det forskjeller: I den franske bevegelsen var personlige bekjennelser om overgrepserfaringer langt mer framtrødende enn i den norske. Det samme var den store interessen for teoretisering, ettersom den franske bevegelsen var langt mer forankret i den intellektuelle eliten.

Mediedekningen er dessuten en sentral forklaring. Mens norske medier drev en intens dekning av pornokampen, ble franske aktivisters antipornoaksjoner ignorert. Derimot fikk voldtektsrettssaker atskillig mediedekning i franske aviser.

For sosiale bevegelser er det svært nyttig å ha en klart definert fiende. I Norge var den tidligere straffedømte «pornokongen» Leif Hagen en perfekt fiende å rette skytset mot; i offentligheten ble han selve inkarnasjonen av en kynisk kapitalist som tjente penger på salg av kvinnekroppen. Den franske bevegelsen manglet et tilsvarende mål å rette kampen mot. I pornografiens «hjemland» var det mange som oppfattet pornografi som subversiv og samfunnskritisk.

I Norge tok Senterkvinnene i 1977 initiativ til Kvinnes fellesaksjon mot pornografi. Dette ble en bred folkebevegelse etter at den i 1981 ble omdannet til Fellesaksjonen mot pornografi og prostitusjon. Foruten å utvide saksfeltet åpnet den opp for at også kjønnsblandete organisasjoner kunne slutte seg til. Under Unni Rustads ledelse ble Fellesaksjonen en massebevegelse som i 1983 samlet over 40 landsomfattende organisasjoner som representerte nesten en halv million medlemmer. Det ble en folkebevegelse som kunne minne om EF-kampen i 1972, der bygdefolk og urbane raddiser var alliert i felles kamp. Fellesaksjonen samlet både bondekvinner og lesbiske feminister, AUF-ere, Høyrekvinner, kristne og sosialister. En så bred allianse mot voldtekt ble det ikke dannet i Frankrike, noe jeg ser som uttrykk for at den franske politiske kulturen er atskillig mer polarisert enn den norske. Den manglende viljen til samarbeid med grupperinger som ikke delte samme grunnsyn, var svært framtrødende i den franske kvinnebevegelsen og førte til at den i stor grad ble isolert fra resten av samfunnet.

Takk – og god dag

Det har vært et privilegium å ha hele fire år til rådighet til å forske på det man har lyst til, i et så hyggelig arbeidsmiljø som STK. Stipendiatperioden har vært en fest som ble avsluttet med en svært vellykka disputasmiddag i STKs kantine. Men festen er ikke slutt. I mars ble jeg ansatt som postdoktor på det bilaterale prosjektet «Gender equality and quality of life». Jeg ser fram til å jobbe med dere i et par år til. ♦

I underkant av tjue deltakere møtte opp til tverrfagleg dagsseminar med tittelen Gender Paradoxes of the Arab Spring» 19. mai 2014. Seminaret vart arrangert i høve besøk av Mervat Hatem, som er professor i statsvitenskap ved Howard University i Washington DC, men som for tida gjesteforskar ved Odense Universitet i Danmark.

Av Reinert Skumsnes, stipendiat, STK og IKOS
reinert.skumsnes@stk.uio.no

Disiplinar som samfunnsvitenskap, teologi, sosiologi og historie var alle representerte, med fem innlegg frå relevant forskning innanfor islam, kristendom og feminisme.

Mervat Hatem drøfta særleg dei kjønna problemstillingane som leidde opp til 2011-revolusjonen i Egypt. Det vert peika på dei demografiske endringane, generasjonane født 1980–1995, og staten si manglande evne til å løyse problemstillingar knytte til helse og arbeidsløyse. Dessutan, arbeidsløysa er fire gonger større blant kvinner, og har resultert i at kvinner er økonomisk inaktive, samanlikna med menn.

I etterkant av revolusjonen har den gamle orden, representert av militær og politi, undertrykt den yngre generasjonen gjennom utstrekkt maktbruk. Den gamle orden sitt framleis med makta, men dei har press på seg og må levere. Hatem står fast ved at endring er på veg, og at det berre er eit tidsspørsmål før patriarkatets tid er forbi.

Anne Hege Grung (postdoktor, TF, UiO) tematiserte feminisme i ein muslimsk og kristen kontekst, og tok utgangspunkt i feltarbeid gjort med fokus på vald mot kvinner i Libanon. Funn viser at feministiske diskursar, med vekt på kjønnsroller, er fråverande i det kristne samfunnet, og marginalisert i det muslimske. Patriarkatet står sterkt, og det eksisterer ei klar forventning om at kvinner skal lyde og oppføre seg i tråd med tradisjonsnormene. Ein ny lov har likevel opna for ein aukande diskurs kring temaet vald mot kvinner, men endring er ein langsam prosess fordi individuelle rettar står i konflikt med tradisjon og religiøs toleranse.

Jorunn Økland (professor, STK, UiO) er opptatt av tolking av tekst og overføring av verdiar som feminisme og likestilling i ein global samanheng. I tråd med seminaret sitt tema drøfta ho desse problemstillingane i ein jødisk, kristen og islamsk kontekst: Det vert peika på likskapar og forskjellar mellom dei tre religionane, relasjonen mellom dei, og effekten dei har (hatt) på kvarandre. Ingen av religionane er statiske. Det vert stilt viktige spørsmål: Står religion automatisk i eit motsetningsforhold til likestilling? Er likestilling eit sekulært fenomen? Er det mogleg å overføre vestlege verdiar, som feminisme og likestilling, på kryss av språk og religion?

Forholdet mellom ideal og faktiske forhold vert problematisert, og Økland vektlegg at ein må sjå religion i samanheng med kultur og kontekst.

Sist på programmet var stipendiatane Hannah Helseth (STK, UiO) og Margaretha van Es (IAHK, UiO), som begge presenterte forebels resultat. Helseth var først ut, og drøfta forholdet mellom islam og feminisme i den offentlege, muslimske debatten i Noreg, rundt tema som blant anna hijab, omskjering, tvangsekteskap, undertrykking og familiedrap, i tidsrommet 2000–2013.

Det er påfallande at det ikkje eksisterer muslimske feministgrupper i Noreg, og debatten vert slik ført av ei heterogen gruppe av individuelle aktørar. Helseth ser på høvet individet har til å sette agenda, og analyserer det normative grunnlaget argumentasjonen vert utført på.

van Es utforskar forholdet mellom sjølvpresentasjon og stereotyp forståing av minoritetsgrupper i Nederland. Ho tar utgangspunkt i den muslimske kvinneorganisasjonen Al-Nisa, og har eit særleg fokus på kvinnefrigjering og integrering etter 9/11. Denne hendinga har ført til eit auka fokus på muslimske kvinner, deira rettar og likestilling i Nederland, og gjennom opplysing har Al-Nisa forsøkt å nansere bilete av stereotyper, men berre med variert hell. Den generelle debatten sympatiserte først med muslimar, og skilde klart mellom muslimar flest og ekstremistar, men etter som tida gjekk fekk debatten eit meir polarisert preg. Det er tydeleg at minoritetar vart definerte av den dominerande gruppa, og fokuset på differansen mellom oss og dei har vert større.

Felles for alle var det problematiske skillet mellom det religiøse og det sekulære, og forståing og fortolking på kryss av kultur, tradisjon og religion. Det var særleg forfriskande å høyre Hatem, som intellektuell egyptisk kvinne, fortelje om sitt syn på revolusjonen, prosessen landet er inni, og framtidsutsiktene for Egypt, den yngre generasjonen, og ikkje minst kvinner. Auka grad av likestilling er absolutt innanfor rekkjevidde, men endring er ein prosess, og må skje innanfrå. Det er difor viktig at Vesten har tolmod, slik at viktige verdiar som feminisme og likestilling får tid til å tilpasse seg dei ulike kontekstane. Gjennom tilpassing og forståing har ein større sjanse for å lukkast! ♦

Kjønn, funksjonshemming og samfunnsborgerskap

Årets grunnlovsjubileum gir anledning til å gjennomtenke hva funksjonsevne betyr for medborgerskap. Anerkjennes mennesker med funksjonsnedsettelse som samfunnsborgere? Betyr en eventuell anerkjennelse også like muligheter for samfunnsdeltakelse? Hvordan vurderes sykdom og funksjonsnedsettelse i samfunnet? Hva betyr behovet for omsorg for mulighet til samfunnsdeltakelse? Hva snakker vi ikke om, og hva trenger vi forskning på?

Av Inger Marie Lid, førsteamanuensis, Høgskolen i Oslo og Akershus
 ingermarie.lid@hioa.no

Årets seminar om forskning innen forskning om kjønn og funksjonshemming ble arrangert fredag 14. mars på Universitetsbiblioteket i Oslo. Seminaret var inspirert av Grunnlovsjubileet og hadde fått tittelen «Sårbarhet, rett og demokrati». Denne artikkelen fremhever noen av bidragene på seminaret, inkludert min egen innledning. Avslutningsvis trekker jeg tråder til amerikansk forskning og drøfter hvilken retning videreføringen av dette arbeidet kan ta.

I hvilken grad er rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne ivaretatt slik at likeverdig samfunnsdeltakelse er en reell mulighet? Hva betyr det å tilhøre et fellesskap og kunne være en borger sammen med andre borgere? En av dem som har tematisert dette i offentligheten, er skuespiller, forfatter og aktivist **Marte Wexelsen Goksøyr**. I sin tale ved grunnlovsjubileet kritiserer hun inkluderingspolitikken for ikke å være inkluderende nok. Selv føler hun seg ekskludert på mange arenaer, blant annet fra å delta i utdanning og arbeidsliv.

Seminaret om forskning på kjønn og funksjonsevne favnet både pågående og avsluttede forskningsprosjekter innenfor de ovenfor nevnte temaene. Seminaret avsluttet med forslag til hva slags forskning det er behov for. **Berit Vegheim** i *Stopp Diskriminering* oppfordret til å arbeide med spørsmål omkring funksjonshemming innenfor alle disipliner og fagområder. Det er behov for, hevdet hun, inspirert av kjønnsforskningen, å arbeide med hva funksjonshemming betyr innenfor alle fagfelt. Seminaret omfattet forskningsprosjekter innenfor samfunnsfag, rehabilitering og humaniora.

Hva er god omsorg?

Et av de presserende temaene dreier seg om spørsmål om assistanse og omsorg. Hva slags assistanse og omsorg oppleves som god, og hvordan kan vi tenke omsorgsarbeid og personlig assistanse på nye måter? **Cecilie Neuman** presenterte sitt prosjekt om personlig assistanse som en ordening mennesker

med nedsatt funksjonsevne kan få tilbud om for å styrke muligheten til å kunne leve selvstendige liv og delta på egne premisser. Denne ordningen er også interessant å utforske i et kjønnsperspektiv. Dreier dette seg om *omsorg*, og kan forskning på Borgerstyrt personlig assistanse bringe omsorgsforskningen videre? Skal den som arbeider som personlig assistent, være usynlig eller ha rollen som en god kollega? Hva betyr det å kunne delta ut fra egne forutsetninger gjennom bistand fra en personlig assistent?

Neuman trakk frem noen dilemma som er knyttet til forståelse av deltakelse og det å skulle gi og ta imot assistanse og omsorg. I diskusjonen ble særlig bruken av omsorgsbegrepet utdypet og diskutert. Skal personlig assistanse forstås som en hjelp eller som et virkemiddel for samfunnsdeltakelse? Kan man forstå et annet menneskes bistand i en mellommenneskelig relasjon som et virkemiddel? Bli ikke det å redusere den andres, altså assistentens, individualitet og subjektivitet? Hvorfor er omsorg vanskelig å forstå? Kan vi som mennesker klare oss uten å stå i relasjoner til andre som preges av omsorg? Under hvilke forutsetninger og vilkår er det greit å gi og ta imot omsorg? Under hvilke forutsetninger og vilkår er det ikke greit?

Neuman ble etterfulgt av **Sara Orning**, som har arbeidet med det menneskelige flytende grenser i medisinen, grenser for normalitet. Når blir menneskers kropp forstått som unormale? Hun viste til fremveksten av skolemedisinen sammen med klassifikasjoner av normalitet/anormalitet, og hvordan ideen om gjennomsnittskroppen fødes og avgrenses mot det som vurderes som monstrøse kropp.

Funksjonsevne er også et emne og en livserfaring som spiller seg ut i et hierarki. **Jan Grue** belyste i sitt bidrag hvordan ulike sykdommer og funksjonsnedsettelse vurderes. Han presenterte foreløpige resultater fra sitt prosjekt om rangering av funksjonsnedsettelse.



AFTER INGRES by Katherine Sherwood. Mixed media on found linen (178 cm x 216 cm), 2014. This painting is on the linen backs of art history reproductions thus the names of the artists are in plain view. They are tiled together using linen straps. It is part of a series entitled DISABLED VENUSES. Katherine Sherwood is Professor at UC Berkeley and she participated at the workshop in Berkeley.

En gruppe som i lang tid ikke har hatt en tydelig egen stemme, er barn med funksjonsnedsettelse. **Wenche Bekken**, er sosialantropolog og disputerte nettopp for doktorgraden ved Universitetet i Oslo, presenterte i seminaret viktige funn og perspektiver fra sin ph.d.-avhandling. Bekken pekte på at det kan vedtas rettigheter for barn, men de blir ikke virkningsfulle for barn med nedsatt funksjonsevne kan ytre seg, altså har en stemme. Hun viste til Arthur Frank, amerikansk sosiolog, som har skrevet og forsket mye på bruk av fortellinger for å diskutere sykdomsforståelse. Å lytte til personers historier er, ifølge Frank, viktig, fordi det er en måte å gi aksept til en person for den hun/han er. Å legge til rette for å lytte kan bidra til å gi et vitnesbyrd om et menneskes liv og egen selvforståelse ut fra den kroppen man har. Gjennom å fortelle og å lytte gis det mulighet for å ta valg, og for å finne måter å ta ansvar for seg selv og andre på. Forståelse av selvet eller personers selv ligger i folks historier. Historier forteller om personers selv og om sosial praksis.

Synliggjøring av gode liv

Mange mennesker med funksjonsnedsettelse og kroniske sykdommer lever gode liv, andre har det vanskeligere. I offentligheten ser vi ofte de vonde historiene. Fordommer påvirker enkeltmenneskers muligheter til å utvikle seg og trives i fellesskap med andre. Det er eksempler på familier som ikke får hjelp, trøblete og byråkratisk organiserte tilbud om transport. Menneskeverdet krenkes av dårlige løsninger som ikke støtter opp under den enkeltes behov. Alt dette bidrar til å stigmatisere livet med funksjonsnedsettelse som et dårligere og mer uønsket liv enn det liv man forestiller seg uten funksjonsnedsettelse (Lid, «Grunnloven som beskyttelse», 2014).

I min egen innledning til seminaret fremhevet jeg Marte Wexelsen Goksøyr, som i sin grunnlovstale synliggjør seg selv som en kvinne med Downs syndrom og hevder at Norge, sett fra hennes perspektiv, oppleves som ekskluderende. Selv har hun ikke fått mulighet til å ta den utdanningen hun ønsker, noe hun har beskrevet i boken *Jeg vil leve* fra 2012. Som funksjonshemmet opplever hun seg diskriminert på viktige samfunnsarenaer. Men hun fremhever også at hennes liv er godt og verd å leve. Forskning på kjønn og funksjonshemming må også bidra til å synliggjøre ulike måter å leve gode liv på.

Hva betyr funksjonshemming og funksjonsnedsettelse som vilkår for forståelse av rettigheter? Hva betyr ordet *myndig* for forståelsen av hvem som anerkjennes som borger? Historikeren Finn Olstad skriver i *Det farlige demokratiet* (2014) om Schweigaards analyse av perioden fra det opplyste eneveldet på slutten av 1700-tallet og frem mot 1814. Olstad bygger på historikeren Øystein Sørensen og fremhever den paternalistiske tonen i Schweigaards argumentasjon: «*Det er tale om myndige menn, som kan og må ta ansvaret for de mindre dannede, dyktige og duelige*». Begrepet *myndig* kan ha vært viktig i formingen av vår tids forståelse av hvem som anerkjennes som likeverdig borger. Dette kan det være interessant å utforske nærmere i skjæringspunktet kjønn og funksjonsevne. Alle regnes ikke som myndige i like stor grad. Her møter politisk paternalisme og formynderi den som er annerledes. I et historisk og samtidshistorisk perspektiv dreier dette seg både om kvinner, mennesker med fysiske, psykiske og kognitive funksjonsnedsettelse. ♦

Les om forskernetverket *Kjønn og funksjonshemming (Gender and Disabilities)* på s. 30.

På språkkonferanse i Georgia: Med kjønnsperspektiv i bagasjen

I en årrekke har Institutt for lingvistiske og nordiske studier (ILN) ved UiO og Senter for skandinaviske studier ved statsuniversitetet i Tblisi, Georgia, hatt et prosjektsamarbeid om undervisning i norsk for georgiske studenter. Her følger en rapport fra en internasjonal konferanse ved Javakhishvili Tblisi statsuniversitet 30. april–2. mai 2014, med tittelen *Gender and Scandinavian Studies: Language, Literature, and Social Relations*.

Av Jorunn Økland, professor, STK
jorunn.okland@stk.uio.no

I vinter tok Jostein Børtnes (bysantolog og tidligere professor i russisk litteratur), nå norsk seniorrådgiver tilknyttet samarbeidsprosjektet, kontakt med undertegnede med tanke på et konferansebidrag. Vi fant raskt ut at det beste ville være å få med mange forskere fra STK: Kjønnskritisk lesning er et bredt felt i litteraturforskningen, men gjennom flere STK-deltakere ville konferansen få tilflytt ytterligere og mer omfattende kjønnteoretiske perspektiver, samt siste nytt fra likestillingsforskningen. Kjønn og likestilling er brennbare tema i Georgia på mange måter, og universitetet i Tblisi har et svært oppegående kjønnsforskningssenter. Kjønnsstatistikken kunne dermed også muliggjøre intern brobygging i Tblisi, og med dette for øyet satte vi i gang med å planlegge bidrag fra norsk side.

Norske og utenlandske bidragsytere

Selv om utgangspunktet altså var en kontekst i språkstudium, var det fortsatt ønskelig med oversiktsperspektiver fra kjønnsforskningfeltet. Elisabet Rogg, som har bred erfaring med formidling av nordisk kjønns- og likestillingsforskning i global sammenheng, gav en innledende gjennomgang av utviklingen i norsk kjønnsforskning de siste 40 år. Tone Brekke, selv forsker innenfor skandinavisk litteratur, snakket om den transnasjonale tekstkulturen i debattene om kvinners stemmerett i 1800-tallets Norge. Jorunn Økland, som har arbeidet med bibel, tekst og litteratur mer generelt, snakket om statsfeministiske og religionskritiske autoritetsforskyvninger i moderne tilnæringer til bibeltexter. Fra UiOs kjønnsforskningsmiljø deltok også ILN-professor Toril Steinfeld, som snakket om kvinnelige dramatikerne fra slutten av 1800-tallet, med referanser til Ibsen.

Resten av deltakerne fra Norge var litteraturforskere med kjønn som ett av mange perspektiver i deres analytiske redskapskasse. De bidro med kjønnsperspektiver på forfattere de var eksperter på, som Ibsen og Strindberg. Sveriges var representert ved Erika Svedberg fra Malmø. Fra Tblisi kom de fleste bidragsyterne fra universitetets kjønnsforskningssentrum, samt fra senteret for skandinaviske studier.



«Hodeplaggselfie». Fra venstre: Jorunn Økland, Elisabet Rogg og Tone Brekke, alle tre representanter fra STK, UiO.

Kjønnsforskningssenteret i Tblisi

Tblisi-universitetet er et statlig universitet, det eldste i Kaukasus-regionen. Det ble grunnlagt i 1918 og har i stor grad vært befolket av akademikere utdannet i Europa. Universitetets internasjonale ambisjon, som i dag går ut på å være oppdatert på de siste forskningstrender i Europa, var et svært tydelig anliggende for deltakerne fra kjønnsforskningssenteret. I større grad enn de muligens ante selv, opplevde jeg at det var en oppnådd ambisjon.

Instituttet arrangerer sin egen årlige konferanserekke, i samarbeid med universitetets senter for samfunnsforskning, som det administrativt ligger under. Fjorårets konferanse hadde som overskrift «Gendered Identities, Attitudes and Perceptions», og det sentrale anliggendet var kjønnsbasert vold. Instituttet driver også et tverrfaglig masterprogram, det første og eneste på dette nivået i hele Kaukasus-regionen. I utviklingen av programmet hadde instituttet hatt god hjelp av

sitt nettverk ved senteret for kvinne- og kjønnsforskning ved Rutgers-universitetet, samt fra Central European University i Budapest.

Universitetets viserektor, Marine Chitashvili, åpnet konferansen og ønsket oss velkommen. Hun overrasket positivt ved å gå langt utover det forventede frasepregede som slike dignitære konferanseåpninger ofte bærer preg av: Hun holdt nærmest et eget foredrag og avslørte sterk interesse for og inngående kjennskap til problemstillingene på kjønnsforskningfeltet – noe som gjorde at vi følte oss ekstra velkomne!

Flere tydelige trekk i balansen mellom maktsentrene

Det er et stort sprik i Georgia i hvordan forskere oppfatter likestilling og Georgias likestillingsutfordringer, hvordan samfunnet generelt oppfatter disse og hvordan kirkelige maktsentra oppfatter dem. Flere innlegg tematiserte balansen mellom de ulike maktsentra. Blant mange i georgisk befolkning og politikk ble EUs likestillingspolitikk ansett som et vestlig, aggressivt tiltak med hensikt å bryte ned Georgias tradisjonelle kjønnsroller og religiøse arv, den arven som nå i stor grad fungerer identitetsskapende og samlende i en sårbar politisk situasjon (konferansen fant sted etter vårens første russiske aggresjon i Øst-Ukraina).

Kjønnsforskningen i Tblisi er hovedsakelig samfunnsvitenskapelig og empirisk, noe som er logisk så lenge instituttet ligger under Centre for Social Sciences. Etter deres mandat skal forskningen bestå av både grunn- og anvendt forskning og analysere og nære politiske modeller som er viktige for institusjonalisering av gender mainstreaming. Innholdsmessig skal den kartlegge holdninger til kjønn i den georgiske befolkningen; den skal forske på og foreslå likestillingspolicy, og den skal forske på konsekvensene av likestillingslovgiving og sammenligne georgisk med internasjonal lovgiving på området. I tråd med dette snakket instituttets forskere om holdninger til kjønn blant georgisk ungdom; om Georgias posisjon på internasjonale likestillingsindekser (dette ved senterets leder Nani Bendeliani); georgiske likestillingsutfordringer; rusmisbruk hos georgiske kvinner; ekteskap, abort og moderskap i georgiske kvinnelige poeters verker, m.m.

Videre ble det tydelig hvordan noen temaer gikk på tvers av de fleste av innleggene fra de georgiske forskerne: kjønnsbasert vold og det religiøse hierarkiets økende rolle som premissleverandør for fortsatt kjønnshierarki. Få tok sistnevnte tema opp på en direkte måte; temaet syntes nesten uangripelig.

Men et eksempel på den stadig tettere sammenvevingen av religiøse og politiske maktsentra i forståelsen av georgisk nasjonal identitet, ble illustrert på en ekskursjon vi ble invitert med på: Sovjettidens store statue av Vladimir Lenin på plassen foran rådhuset var nå erstattet av en statue i gull og bronse av St. Georg, Georgias skytshelgen. Når overhodet i Georgias religiøse system (som i alle ortodokse kirker) i tillegg kalles «patriark», er det opplagt at denne termen har en mengde positive, trygge assosiasjoner, noe ordet «likestilling» mangler. Likestilling var dessuten assosiert med ideologi fra sovjettiden, som man også ønsker å legge bak seg.

Streng dresskode

En god del av tiden vi gjestet Georgia, var satt av til sightseeing i den gamle hovedstaden Mtskheta, som i dag er landets religiøse sentrum; til Kakheti-regionen i Øst-Georgia, med sine gamle borger og klostre – og til innføringer i Georgias historie, kultur og geografi. Siden det offentlige rom i Georgia i stor grad har vært og er et religiøst rom, gikk ekskursjonen nødvendigvis til mange klostre. Et kloster er en alternativ, enkjønnet boform med religiøs overskrift. Vi var kun inne på mannsklostre. Et eksotisk høydepunkt for STKs forskere i så måte, var da vi skulle besøke klosteret Alaverdi i Kakheti, med sin storartede katedral, et av Georgias vakreste kirkebygg, som imidlertid også hadde den strengeste dresskoden. For en som har skrevet doktoravhandling om rituell tildekking av kvinner (særlig hodeplagg), var dette en spesiell opplevelse. Jeg tilhører definitivt ikke dem som mener at slik klesdrakt gir større autonomi og handlingsrom for kvinner, men akkurat der og da var jo spørsmålet om jeg ville inn i klosteret eller ikke, og om jeg ville inn, var forutsetningen at jeg rettet meg etter vaktmesterens vurderinger. Elisabet Rogg hadde nok mer erfaring og slapp å ikle seg ytterligere tepper for å slippe inn. For øvrig var alle enige om at det hadde vært en fin tur! ♦

Fakta:

Frode Hermundsgård fra ILN og Kakhber Loria, som for øvrig er tidligere student av Elisabet Rogg på UiOs internasjonale sommerskole, leder prosjektet fra henholdsvis norsk og georgisk side. Utenriksdepartementet støtter prosjektet via Senter for internasjonalisering av utdanning SIU. De vil ha inn kjønn og likestilling i alle sine prosjekter. Prosjektet planla derfor en konferanse om kjønn i 2014.

Likestilling i forsvaret – rapport fra et seminar

På et fulltegnat seminar i april ble det satt søkelys på negative og positive elementer i den maskuline militærkulturen. Seminaret tok utgangspunkt i forskningsprosjektet til Ulla-Britt Lilleaas og Dag Ellingsen, som har fulgt to grupper soldater av begge kjønn gjennom ett års verneplikt. De har fått høre om positive og negative mannskulturer, fellesrommenes utfordringer, jenterommenes konflikter og soldatenes glede over å mestre det de ikke hadde trodd de skulle klare.



Fullt hus på heldagsseminaret i april om den maskuline militærkulturen. I første rekke fra venstre: Forsker Dag Ellingsen, AFI, kontreadmiral Louise K. Dedichen, sjef for Forsvarets høgskole, generalmajor Odin Johannessen og forsker Ulla-Britt Lilleaas, STK.

Av Fia Sundevall, gjesteforsker, STK
fia.sundevall@ekohist.su.se

År 2015 inføres allmän värnplikt i Norge: for första gången kommer värnplikten att inkludera både kvinnor och män. Reformen aktualiserar behovet av könsforskning om det militära verksamhetsområdet.

Tidigare i vår publicerades rapporten *Forsvaret: Likestillingens fortropp, baktropp og kamparena*, som sammanfattar resultatene från kvalitative studier genomförda av **Ulla-Britt Lilleaas** (STK-medarbetare och professor i hälsovetenskap) och **Dag Ellingsen** (AFI) inom ramen för ett större projekt om mannskulturer i norska Forsvarsmakten. Uppdragsgivare var Forsvarsdepartementet.

Mot bakgrunn av rapporten arrangerade STK i april i år ett heldagsseminarium om kön og jämställdhet i Forsvarsmakten. Det blev en stor rusning efter platserna og trots att seminariet flyttades till en dubbelt så stor lokal, kunde inte alle på ventelistan beredas plats. I publikken fanns såväl forskare från en rad olika disipliner, som anställda vid Forsvarsdepartementet og Forsvarsmakten.

Den stora åhörarskaran hälsades välkomna av **Beatrice Halsaa**, STKs föreståndare, og **Alvhild Myhre Winje**, seniorrådgivare vid Forsvarsdepartementet. Winje påminde deltagarna om Stortingsmelding nr. 36 från 2007, som behandlar målen för Forsvarsmaktens jämställdhetsarbeite og där det blant annet slås fast att antalet kvinner i Forsvars-

makten ska uppnå 20 procent år 2020. Som tidigare forskning visat går det dock mycket trögt: år 2012 låg kvinnors andel stabilt kvar runt 8–9 procent (Brundtland Steder et al. 2013 *Militære kvinner – Forsvarets akilleshæl?*). I syfte att öka kunskapen om kön og försvarsarbeite har flera forskningsprosjekt initierats. Ett av de områden som forskning efterfrågades inom, var militärsociologi, og det är inom detta som Lilleaas' og Ellingsens projekt om mannskulturer i Forsvarsmakten har ingått.

Manskulturer i Forsvaret

Presentation, kommentarer og diskussion av Lilleaas' og Ellingsens projekt var förstas huvudpunkten på seminariets program. De berättade att deras uppgift varit att studera maskulina kulturer som hämmar eller främjar kvinnors deltagande i Forsvarsmakten og att detta har gjorts genom tre studier med tre olika metoder: 1) en kvantitativ studie i enkätform där de undersökt vad män i og utanför Forsvarsmakten menar med jämställdhet; 2) en kvalitativ förstudie där de intervjuvad resursinformanter i Forsvarsmakten; 3) två casestudier, vid armén (hæren) respektive marinen (sjöförsvaret). Resultaten visar blant annet att det finns såväl positiva som negativa mannskulturer inom Forsvarsmakten, det vill säga som främjar respektive hämmar jämställdheten og arbetsmiljön. Ibland kan kulturen vara knuten till några enstaka, tongivande personer, og när de byts ut kan en god eller dålig miljö snabbt ändras. Dessa resultat

belyser kulturernas variation og förändringspotential.

Ett annat spännande resultat, som dessutom fått stor internationell medieuppmärksamhet, rör samrummen (fellesrom). Lilleaas og Ellingsen har här funnit att könsneutrala samrum för kvinnor og män, att de till exempel sover i samma rum, verkar avkönande, samt bidrar till en motkultur som motverkar sexuella trakassier. Samtidigt påpekade de vikten av att de könsneutrala samrummen är förankrade hos ledningen, som måste vara redo att ingripa om oönskade situationer skulle uppstå.

Presentationen av rapporten följdes av kommentarer og reflektioner från **Louise K. Dedichen**, chef för Forsvarets høgskole og den kvinna med högst grad inom det norska *Forsvaret*. Dedichen, som berättade att hon arbetat inom Forsvarsmakten i 30 år, menade att det sällan varit brist på politisk vilja vad gäller att öka kvinnoandelen i forsvaret, men att det ändå visat sig mycket svårt att, som hon uttryckte det «å få det til». Av denna anledning välkomnade hon varmt forskning av detta slag. Hon påpekade vidare att polisen uppenbarligen «får det til» og visat sig utgöra en attraktiv arbetsplats för kvinnor som genomgått militärtjänst. Det finns enligt henne många exempel på kvinnor som tränas av forsvaret, för att sedan rekryteras till polisen där de är uppskattade og utför ett mycket gott arbete.

Jämställdhet i polisen og andra länders försvar

Just polisen tillägnades särskilt utrymme under dagen. **Linn V. B. Andersen**, före detta masterstudent vid STK, presenterade sin masteruppsats om hur jämställdhet görs i norska polisen, og konstaterade att polisen har nästan tre gånger så många kvinnor i sin personalstyrka än vad Forsvarsmakten har. Som förklaring anförde Andersen flera olika faktorer, blant annet att Polishögskolan har breddat värderingsunderlaget og infört differentierade fysiska krav, samt moderat kvotering. Vidare har trainee-platser tillsats og det har skapats ett kvinnoätverk som fungerar som referenser og förebilder. Andersen pekade dock också på att det fortfarande finns könade understrukturer inom polisen som motverkar kvinnor: att kvinnor förstås som några som ska tillföra något annorlunda, som tokens og representationer för en grupp snarare än individer. Hon avslutade med att efterlysa mer kunskap genom utvärderingar, som hon menade att polisen brister i.

Behovet av utvärderingar lyftes även av **Benedicte B. Brandvold**, masterstudent vid UMB, som redovisade sin studie av hur andra länders jämställdhetsarbeite i forsvaret fortskrider. Hon kunde blant annet konstatera att Norge ligger efter Kanada og Sverige, vilket förklarades av en rad olika faktorer, däribland att de satsat mer på effektutvärdering.

«De beste soldaterne»

Vilka är det som ses som bäst i forsvaret, og vad är det som gör att det är de som ses som bäst? **Nina Rones**, stipendiat vid Forsvarets høgskole og Norges idrettshøgskole, Forsvarets institutt, diskuterade detta i sin presentation av en studie om den diskursiva konstruktionen av «de bästa soldaterna». Vad menas med detta uttryck? Är «de bästa soldaterna» de som är bäst i idrott, de som er bäst på att leda, bära, delegera osv.? Som Rones framhöll är detta viktigt att undersöka eftersom förståelsen av vem og vad som «är bäst», har betydelse för hur vi ser på forsvaret, för kulturen, för vad soldaterna förväntar av sig själv og varandra, för vilka som passar in, erkänns og värdesätts i forsvaret. Dessutom får förståelsen av «den bäste» betydelse för vilka som söker sig till forsvaret. I studien visade sig blant annet fysiska, maskulina egenskaper vara högre värderat än intellekt. Rones placerade denna bild i en längre, historisk kontext av konstruktion av den ideale norske mannen, där skidåkande nationalhjältar gets en stor betydelse. Sådana nationella idealtyper får betydelse i värderingen «de bästa soldaterna».

För mig som genushistoriker og med uppfattningen att det historiska perspektivet är centralt för att vi ska förstå nuvarande förhållanden, var detta en av dagens höjdpunkter. Presentationen engagerade även publikken som ställde många initierade frågor og gav kommentarer.

Krigarmaskulinitet

Dagen inkluderade även föreläsningar om krigarmaskuliniteter i offentligheten (**Fredrik Langeland**, UiS), om att leda ungdom (**Odin Johannessen**, chef för Brigade Nord), sexuella trakassier (**Kari Fasting**, NIH), samt jämställdhet og ungdomskultur (**Tormod Øia**, NOVA).

Programmet og dagen som helhet var mycket givande för oss åhörare og gav en god spegling av jämställdhetens tillstånd inom Forsvarsmakten liksom av det norska forskningsläget. I sammanhanget bör det noteras att det i Norge, till skillnad från övriga Norden, just nu forskas jämförelsevis mycket om kön i den samtida försvarsorganisationen, vilket förklaras av Forsvarsdepartementets riktade satsningar og av den stundande könsneutrala värnplikten. Samtidigt råder det emellertid stor brist på historiskt inriktad könsforskning om militär verksamhet i Norge. Det är därför min förhoppning att forskningen framöver också kommer inkludera historiska perspektiv för att på så sätt skapa en bild av nuvarande könsrelationers framväxt og föregående förändringar, samt möjliggöra komparationer med andra länders utveckling og tidigare erfarenheter. ♦

Kjønns historisk forskning i Norge og Sverige – og Danmark

Senter for tverrfaglig kjønnsforskning (STK) arrangerte 4. april et kjønns historisk seminar i Eilert Sundts hus. Temaet for seminaret var: Hvor befinner forskningen og forskerne seg i dag, og hva er framtidsutsiktene?

Av Lotta Snickare, gjesteforsker, STK
l.k.snickare@stk.uio.no

Seminariet inledtes med en forskarstafett der nio kjønns historiske forskere fra Norge, Sverige og Danmark under fem minutter beskrev sin forskning. Stafetten visade at forskningsfeltet har en stor breidde. **Kari Hærnes Nordberg** fra Universitetet i Oslo var først ut i stafetten. Hon beskrev hur hon i sin avhandling har undersøkt hur seksualundervisningen i skolan förändrats från fortplantningslära på 1930-talet till samlivslära på 1980-talet. Den naturvetenskapliga synen på sex som fortplantning legitimerade införandet av seksualundervisningen på 1930-talet, men miste gradvis sitt inflytande och blev på 1970-talet ersatt med förståelsen av sex som samliv. Det innebar att seksualundervisningen flyttade ur från biologielektionerna till lektioner i samhällskunskap och psykologi.

I 1944 implementerades i Sverige kommunalt anställda husmödrar med det dubbla syftet att hjälpa sjuka husmödrar och att lära ut god hushållning. **Karin Carlsson** från Stockholms universitet beskrev, med denna reform som exempel, sin forskning om hur socialpolitiska förändringar påverkar hushållens organisering av omsorgsuppgifter.

Kvinnor som lever i Norge med en muslimsk bakgrund, porträtteras ofta i media som passiva offer för en förtryckande kultur eller religion. **Margaretha Adriana van Es** från Universitetet i Oslo beskrev sin studie av hur muslimska kvinnoorganisationer hanterar denna bild.

Fia Sundevall från Stockholms universitet, och under våren gästforskare vid STK, är initiativtagare till dagens seminarium. Fia beskrev sin forskning om hur diskriminering på grund av sexualitet, inom såväl militär utbildning som det fortsatta yrkeslivet, har befästs, förändrats, upplevts och tolkats.

Efter forskarstafetten ledde **Tone Brekke** från STK ett samtal mellan forskarna om den kjønns historiska forskningens nuläge och framtid i Skandinavien. Hon började med att fråga vilka utvecklingslinjerna är. **Klara Arnberg** från Stockholms universitet, som studerar den pornografiska pressens framväxt i Sverige under efterkrigstiden, svarade att den kjønns historiska forskningen är inne i ett generationsskifte. Det finns en konflikt mellan ny och äldre kjønns historisk forskning framför allt vad gäller teoretiska perspektiv. **Eirinn Larsen** från Handelshøgskolan i Oslo, vars forskningsområde är hur kvinnligt

företagande utvecklats i Norge, menar att hon inte riktigt ser samma sak i Norge. Den norska kjønns historiska forskningen är mer empiriskt orienterad, med syftet att synliggöra kvinnor och kvinnors arbete. **Trine Rogg Korsvik** från STK håller med Eirinn och menar att det poststrukturalistiska perspektivet inte är lika framträdande i den norska forskningen som i den svenska, vilket innebär att generationsskillnaderna blir mindre synliga. Hon fortsätter med att påpeka att det kjønns historiska fältet är mindre i Norge än i Sverige, samt att den generation forskare som var aktiva i 70-talets kvinnokamp, också i stor utsträckning har valt att inte studera skeenden där de själva varit delaktiga. Trine som i forskarstafetten, med exempel från Frankrike och Norge, beskrev hur kvinnorörelsen på 70-talet omdefinierade våldtäkt och pornografi från att ses som opolitiska sexualmoraliska frågor till köns politik, efterlyser till exempel studier av kampen för fri abort.

Astrid Elkjær Sørensen får som enda danska forskare på seminariet frågan om var den kjønns historiska forskningen står i Danmark. Astrid, som studerar fackföreningarnas roll i dagens jämställdhetsarbete, svarar genom att beskriva hur all köns forskning i Danmark fått kraftigt minskade resurser och nu i stort sett endast finansieras genom EU-medel med maskulinitetsforskning som enda undantaget.

Synnøve Skarsbø Lindtner från Universitetet i Bergen beskrev i forskarstafetten sin studie av kvinnobladet *Sirene* mellan 1973 och 1983. Hon säger att hon inte har sett sig som kjønns historiker utan som mediaforsker, varpå Tone frågar om någon av forskarna definierar sig själva som kjønns historiker. Svaren hon får är skiftande, men kan sammanfattas som att definitionen av en köns forskare beror mer på forskningsfrågornas karaktär än vilken teoretisk plattform eller metodologi som används. Dock finns det av naturliga skäl vissa skillnader när det gäller hantering av källmaterial. Kjønns historiker använder oftare muntliga berättelser, bilder och filmer än andra historiker. Detta eftersom kvinnor inte lämnar spår i samhällets skriftliga material på samma sätt som män.

Forskarstafetten visade den kjønns historiska forskningens iderikedom, och den efterföljande diskussionen visade på en lika livaktig teori- och metoddiskussion. Slutsatsen från dessa delar av seminariet kan därför inte bli något annat än att framtidsutsiktarna är lysande. Att den kjønns historiska forskningen, på samma sätt som all köns forskning, fått minskade resurser är dock ett mörkt moln på forskningshimlen. ♦

e-Skills for the 21st Century

There is broad consensus about the crucial importance of digital competence: digital literacy and digital competence shortages, gaps and mismatches and a digital divide will affect growth, competitiveness, innovation, employment and social cohesion on a national and European level. This topic was discussed at the seminar «E-skills – Gender, race and ethnicity in a digital age» arranged by Centre for Gender Research in March.



By Carol Dralega and Hilde Corneliussen, both Vestlandsforskning and Lin Prøitz, guest researcher, STK, lin.proitz@stk.uio.no

As new technologies are developing rapidly, digital literacy and skills are increasingly sophisticated and need to be constantly updated. Digital literacy and digital competence actions need to be tailored to the needs of the workforce both in the public and the private sector, with a particular emphasis on the needs of the unemployed, people with low education levels, people with disabilities and marginalized young people. Fair and inclusive education is one of the most powerful levers available for offsetting social disadvantage, creating a virtuous circle of opportunity, and making societies more equitable, innovative and democratic.

Torgeir Waterhouse, Manager for Internet and New Media at IKT Norge, Dr. Henry Mainsah, digital designer and researcher at the Oslo School of Architecture and Design, Carol Dralega and Hilde Corneliussen at Vestlandsforskning, and Lin Prøitz, guest researcher at Centre for Gender Research, UiO – together with a highly active participating audience of 15 people at the seminar, all aimed at addressing coding as a valuable knowledge area for empowering youth for competitive future and labour market, firmly focusing on unravelling, understanding and mitigating marginalization within the learning system in Norway and across Europe.

In order to understand exclusion and inclusion, the initial discussions of the seminar were dedicated at expounding the concept of marginalization both as a process and an outcome of inequality. As a process, we reflected on marginalization which often occurs when individuals, social groups, and even

ideas are relegated from the mainstream or confined to the outer edges or margins of society through practice, policy and attitude. Furthermore, we expanded on perspectives inspired by Zina O'Leary: *The Social Science Jargon Buster. The Key Terms You Need to Know*, Sage, London, 2007), stating that, every society has a mainstream culture, a dominant ideology and social or cultural groups that help define that particular society. But rarely does this represent the diversity likely to exist within a society's boundaries: There are always people, groups and ideas that are pushed to the margins and kept there by both subtle and overt processes. This process is a multi-dimensional, progressive social rupture, detaching groups and individuals from social relations and institutions and preventing them from full participation in the normatively prescribed activities of the society in which we live.

We summarized the seminar by discussing global challenges, notably the recent financial and economic crises in Europe, putting education at risk and disproportionately impact the poor, with serious implications for marginalized populations.

The E-skills seminar contributed with knowledge about educational challenges that we face in Norway and Europe today, in order to raise awareness on the importance of all-inclusive education in digital skills and competence that has the ability to make everybody, including marginalized groups, youths with learning difficulties and disabilities and boys and girls from different socio-economic backgrounds, become better prepared for the future. The E-skills seminar has resulted in a large 13 participant Horizon 2020 Coordination and support action proposal, where Lin Prøitz, STK, is the coordinating applicant. ♦

Nytt fra nettverkene

Kjønn og funksjonshemming – et aktivt nettverk

Av Inger Marie Lid, førsteamanuensis,
Høgskolen i Oslo og Akershus
ingermarie.lid@hioa.no

Forskernettverket om Kjønn og funksjonshemming er i høy grad inspirert av amerikansk forskning. I juni deltok fire forskere fra nettverket på en workshop i Berkeley hvor vi fikk anledning til å gå dypere inn i noen sentrale problemstillinger gjennom å diskutere tekster og forskningsprosjekt vi selv og våre amerikanske kollegaer arbeider med. Deltakere på seminaret var **Katherine Sherwood, Rosemarie Garland-Thomson, Susan Schweick, Cathrine Cudlick, Mel Chen, Georgina Kleege**. Fra Norge deltok **Sara Orning, Halvor Hanisch, Jan Grue** og undertegnede. Neste anledning til å møte våre amerikanske kollegaer, er på den årlige konferansen i Disability Studies, som neste år arrangeres i Atlanta 10.–13. juni. Her finner du mer informasjon om konferansen, som arrangeres av Society for Disability Studies (SDS): <https://www.disstudies.org/>

Forskernettverket Gender-Disability har så langt arrangert tre seminarer, to i Oslo og ett i Åbo. I Finland ble forskernettverket internasjonalt og nordisk. Hvor går veien videre nå? Målet med å etablere forskernettverket var både å styrke forskningen og gjøre den forskningen som finnes, synlig. I skjæringspunktet sårbarhet, rett og demokrati er det noen temaområder som er viktige å arbeide videre med, både nasjonalt, nordisk og internasjonalt. Fordi disse temaområdene er preget både av kultur og av velferdsstaters ordninger, er et nordisk perspektiv interessant i en internasjonal kontekst. I 2015 vil vi derfor planlegge å arrangere en eller to sesjoner på SDS-konferansen i Atlanta.

Vi vil også vurdere om det etter hvert er så mange forskere som arbeider med kjønn og funksjonshemming i Norden, at det begynner å bli et godt grunnlag for utarbeidelsen av en engelskspråklig antologi på feltet. En slik antologi vil møte internasjonal forskning og gi et nordisk bidrag til videreutvikling av dette tverrfaglige feltet. Dette er kanskje særlig interessant når sårbarhet, rettsliggjøring, anerkjennelse og demokrati ses i et kjønn-funksjonsevne-perspektiv. En viktig utfordring på dette området er å finne gode muligheter for bred medvirkning i forskningsprosjekter. ♦

Ny giv i Voldtektforskningsnettverket

Av Anja Emilie Kruse, forsker III ved NKVTS og koordinator for
Voldtektforskningsnettverket, STK
anja.kruse@nkvts.unirand.no

Sommerferien er over, høsten banker på døren og Voldtektforskningsnettverket starter opp en ny periode med friske nettverksmidler fra Forskningsrådet. Etter halvannet år med nettverksbygging, heldagsseminarer og kunnskapsspredning søkte Nettverk for forskning om voldtekt, seksuelle overgrep og gråsonekrenkelses (Voldtektforskningsnettverket) i mars 2014 om midler fra NFR til å fortsette med nettverksvirksomheten. Nettverkets e-postliste samler mer enn 80 forskere og praktikere fra mer enn 40 ulike institusjoner, Både forskningsinstitusjoner, universiteter, forvaltningen og ulike instanser i praksisfeltet er representert. Nettverkets ambisjon er å tilby en arena for fagutvikling, nettverksbygging og formidling av ny forskning på feltet.

Før sommeren fikk vi gode nyheter fra Forskningsrådet – vi har fått innvilget støtte for to nye år, og utvider dermed prosjektperioden fra høsten 2014 til høsten 2016. Nettverkets aktiviteter organiseres av en styringsgruppe, og i vår ble gruppa supplert med to nye medlemmer; Kari Stefansen, sosiolog og forsker ved NOVA, og Anja Bredal, sosiolog og forsker ved Institutt for samfunnsforskning (ISF). Hensikten med denne suppleringen var å øke faglig dybde og bredde i styringsgruppa. I neste periode vil styringsgruppa jobbe spesielt med å opprette nordisk samarbeid, og det er et mål at nordiske forskere skal involveres. Nordiske forskere vil rekrutteres som nettverksmedlemmer, og de skal også få anledning til å presentere og diskutere forskningen sin på seminarer i regi av nettverket. Flere av seminarene vi skal arrangere, vil dermed være rettet mot det nordiske, og ikke bare det norske, fagfeltet.

Det første, åpne seminaret nettverket arrangerer i høst, går av stabelen på FN's internasjonale dag for avskaffelse av vold mot kvinner, 25. november. Tema for seminaret er nye og kommende forskningsprosjekter om seksuell vold, voldtekt og seksuelle overgrep; prosjekter som vil igangsettes som del av Justisdepartementets nye forskningsprogram om vold i nære relasjoner (2014–2019). Representanter for praksisfeltet vil inviteres til å kommentere forskningssatsingen og komme med innspill. Følg med på nettverkets hjemmesider for tid og sted, og kontakt gjerne koordinator Anja Emilie Kruse for påmelding. Les mer om nettverket, seminarene og andre nettverksaktiviteter her: www.stk.uio.no/forskning/nettverk/voldtekt/ ♦



Photo: © Karen Løth Sass and artist Charlotte Grum

Gender, Body, Health – et levende nettverk

Av Rannveig Svendby, stipendiat, STK og Institutt for
helse og samfunn, (Helsam)
rannveig.svendby@stk.uio.no

Gender, Body, Health er et nordisk og tverrfaglig forsker-nettverk som ble initiert i 2007. Vertskap for nettverket er Centrum för genusvetenskap ved Uppsala universitet, med Karin S. Lindelöf som koordinator.

STK var vertskap for nettverket i 2012–2013. I løpet av høsten vil styret i det nordiske forskernettverket *Gender, Body, Health* sende call for papers til en antologi om metoder. Dette er i forlengelse av nettverkets forrige konferanse, *Bodily Methodologies*, men også forskere som ikke var til stede, er velkommen til å sende inn bidrag.

Bodily Methodologies var den sjuende i rekken av nettverkets konferanser. Den ble arrangert på Syddansk Universitet i Odense 11.–13. desember 2013. Hovedtaler Cecilia Åsberg fra Linköpings universitet åpnet konferansen. Hun tok opp etiske og metodologiske utfordringer som forskere støter på i nye konfrontasjoner med agens i miljøproblemer, natur, dyr, den mer enn menneskelige kroppen og teknovitenskapelige landvinninger i laboratorier verden over. «Dessa posthumana utmaningar tvingar oss bortom humanioras och samhällsvetenskapernas bekvämlighetszoner rent metodologiskt, och de tvingar oss bortom humanistiska föreställningar om etik», sier Åsberg.

Hovedtaler Stine Willum Adrian fra Aalborg Universitet diskuterte metodologiske utfordringer i sitt etnografiske arbeid om assistert befruktning. «Tidligere har jeg vært interessert i hva slags skapelser som skjer på fertilitetsklinikker, og hvordan nye skapelsesberetninger fortelles om egg, sperm og embryoer. Nå har jeg begynt å se på hvordan etiske grenser og begrensninger relatert til globalisering av dansk donorsperm forhandles», forklarer Adrian. Medlemmene i nettverket utforsket i sine bidrag metoder både ontologisk, narrativt, visuelt, refleksivt, autoetnografisk og fysisk. I tillegg var det verksteder der bevegelse og lyd sto i sentrum.

Årets konferanse i Uppsala

18.–19. november arrangerer nettverket sin årlige konferanse i Uppsala, med tittelen *Gender, Body, Health – in the Anthropocene*. Som en innledning til konferansen vil det 17. november bli arrangert en workshop for ph.d.-studenter i Linköping, med tittelen *Trying Out Anthropocene Feminisms*. I tillegg søker nettverket bidragsyttere til en antologi om metoder.

Les mer om nettverket og årets konferanse på nettsiden www.stk.uio.no/english/research/networks/bodies/ Dersom du er interessert i å bli medlem i nettverket og motta informasjon om de faglige aktivitetene, ta kontakt på e-post: body@gender.uu.se ♦

Hjelpetiltak for sexkjøpere – tegn på en ny offerrolle?

Med etableringen av tilbud om rådgivning og smittesjekk for kjøpere av seksuelle tjenester reises spørsmål om ansvaret og offerrollen på sexkjøpemarkedet. Er det plass til nye subjektposisjoner innen prostitusjonsdiskursen?

Ingvil Thallaug Øverli, kriminolog og vinner av STKs pris for beste masteroppgave med kjønnsperspektiv 2013
ingviloerli@gmail.com

I januar 2009 trådte et forbud mot kjøp av seksuelle tjenester i kraft i Norge. I kjølvannet av denne bestemmelsen ble det skadereuserende arbeidet på feltet styrket. Som eneste tiltak rettet mot kjøpere av seksuelle tjenester, mottok Reform midler til oppstart av et rådgivningstilbud. I tre år fra 2011 til 2013 tilbød KAST Norge (Kjøp Av Seksuelle Tjenester) smittesjekk og sexologisk samtale til personer med sexkjøperfering og deres partnere. I min masteroppgave *Endring kommer innenfra: Balansen mellom styring og frihet hos et rådgivningstilbud for kjøpere av seksuelle tjenester* drøfter jeg ulike tilnærminger til hvem og hva dette tiltaket skal være til for og ha som målsetting. Gjennom intervjuer med myndigheter, politi, prostitusjonsfeltet, tiltaket selv og en bruker av tiltaket, fant jeg et felt som ønsket å hjelpe personer med sexkjøperfering gjennom tilbud om smittesjekk og sexologisk samtale. Samtidig ble det forventet at tilbudet førte til endring i brukernes atferd, og at det ville bidra til en holdningsendrende effekt i befolkningen for øvrig.

En ny offerrolle?

Da KAST Norge ble lansert i mars 2011, var det flere som var avventende til hvordan dette ville påvirke bildet av kjøperen av seksuelle tjenester. En av reaksjonene på opprettelsen av tilbudet var en frykt for at det ville føre til en ny offerposisjon. Dette viser til den typen kritikk av hjelpeapparatet på prostitusjonsfeltet som forfattere som Laura Agustín (2007) tematiserer. Hun hevder at hjelpeapparatet aktivt *reproduserer* den marginaliserende situasjonen de forsøker å motarbeide. I et slikt perspektiv, hvor sosiale tiltak på prostitusjonsfeltet som *fenomen* oppfattes å ha en styringsfunksjon, kan en tolke det økte fokuset på etterspørselssiden i sexmarkedet som en måte å direkte overføre «hore-stigmaet» til en ny gruppe.

Representanten for Prosentret i min masteroppgave mener at rådgiveren hos KAST viste tendenser til denne typen sykkeliggjøring i et medieutspill på nrk.no om menn som kjøpte seksuelle tjenester hos thailandske kvinner i Norge. I nyhetssaken sa rådgiveren: «Det er vanskelig for menn som ønsker å slutte med sexkjøp at massasjelinstitutt tilbyr dette. Dette gjør sexkjøp mer tilgjengelig». Representanten for

Prosentret forklarer sin reaksjon for meg med at hun har slåss mye av sitt voksne liv mot offergjøring av kvinnene, og spør: «er vi tjent med at kundene kommer i samme kategori?»

Med dette kritiserte Prosentrets representant KAST for å bidra til en prosess hvor personers handlinger blir redusert til kjennetegn på en avvikerkategori. Dette er en uønsket måte å møte mennesker på i dette feltet i dag, hvor vekten på identitet som flytende og sosialt konstruert kan sies å utgjøre en konsensus. Det ligger også en sterk faglig føring om å se et mangfold i seksuelle preferanser som noe positivt, og at man ikke skal la noen deler av seksualiteten være tabubelagt eller skamfullt.

Den daværende rådgiveren hos KAST var også godt skolert i denne diskursen, og gikk inn i arbeidet med kjøpere av seksuelle tjenester med utgangspunkt i at kjøp og salg av sex for mange kan være uproblematisk og fint. Men etter å ha arbeidet med dem som selv oppsøkte hjelp i et års tid, fortalte han meg at han hadde endret mening, og «sett helt nye aspekter ved det – at det er faktisk ganske vondt for mange å kjøpe sex på en jevnlig basis».

I det å ha endret syn på motiv for sexkjøp ligger en dreining fra det rådende normaliserings- og relativismeperspektivet på sexkjøp, til en oppfatning om at kjøp av seksuelle tjenester for mange fører til ulike problemer. Det var dette som vekket reaksjoner hos bl. a. Prosentret, og en frykt for et avvikerstempel på en «ny» gruppe som i tillegg er kriminalisert. Frykten for å gjøre dem som kjøper sex til avvikere, og motstanden mot et fokus på avhengighet og psykiske vansker tilknyttet sexkjøp, kommer altså på den ene siden fra en anti-essensialisme og vektlegging av at identitet er flytende og at atferd må sees i sin sosiale kontekst. På den andre siden, og svært grunnleggende når det kommer til prostitusjonsfeltet, kommer motstanden fra at dette truer bildet av sexkjøperen som en gjennomsnittsmann, en Herr Gjennomsnittlig.

En av oss

Bildet av sexkjøperen som en gjennomsnittsmann, og ikke en sosial avviker eller taper, kan blant annet sees i sammenheng med boka *Bakgater* fra 1986, hvor kriminologene Cecilie Høigård og Liv Finstad brukte Johs. Andenæs' teorier om hvordan straff virker avskrekkende på personer som har mest å tape økonomisk og sosialt. Basert på kunnskap om at man kunne finne sexkjøpere i alle lag av befolkningen, og at deres

informanter fra prostitusjonsmiljøet i Oslo påpekte at de hadde kunder fra privilegerte sjikt av samfunnet, konstruerte forfatterne et argument om at et forbud mot kjøp av sex ville virke avskrekkende på disse. Til grunn for dette ligger et premiss om at sexkjøp er et rasjonelt valg, og at større omkostninger ved kjøpet fører til at flere velger det vekk. Mannen som kjøper sex er i denne fremstillingen *en av oss*, ikke i betydningen at vi bifaller det han gjør, men heller som en poengtering av at: *det kunne vært deg*. Begrepet *horekunde*, som ble lansert av forfatterne, vitner om at dette ikke nødvendigvis var et steg i retning av mindre stigmatisering eller større åpenhet rundt kjøp av seksuelle tjenester.

Å falle fra en respektabel maskulinitet

Den britiske sosiologen Teela Sanders (2008) stiller spørsmålet om hvilke moralske budskap som rettes mot menn generelt i arbeidet mot prostitusjon. Hun analyserer britiske myndigheters holdningskampanjer mot kjøp av sex, hvor «middelklasse mannen» settes som målestokk for en respektabel maskulinitet, og trusselen ligger i fall fra status og sosial anerkjennelse. Disse kampanjene bygger på den samme slutningen som vi finner i *Bakgater*; at en stor gruppe av de som kjøper sex er vel etablerte menn med jobb, kone og barn. Strategien er å spille på den skam og håpløshet som ligger i å miste familie, jobb og, tilsynelatende, alt du har nært og kjært. «Horekundeaksjonene» i Oslo på 1980-tallet er et eksempel på samme type rasjonalitet og tilnærming. Også norske og svenske kampanjer rettet mot menns holdninger til prostitusjon har forholdt seg til et liknende bilde av en respektabel middelklasse maskulinitet.

Middelklasse mannen som mål for en respektabel maskulinitet kan sees i lys av arbeidet menn av borgerskapet på 1800-tallet gjennomgikk for å opprettholde en borgerlig karakter. I *Män av Norden* fra 2006 skriver Jonas Liliequist om hvordan sterk seksuell lyst ble sett på som mannlig. Det å kjøpe sex kunne virke bekræftende på denne mannligheten og inngå i en mannlig sosial interaksjon. Samtidig måtte dette balanseres mot de indre «destruktive krefter» som man forestilte seg var i stadig kamp med mannens karakterfasthet og ansvarlighet. Samme sted redegjør David Tjeder for at det å gi etter for sine lyster, var det samme som å tape dragkampen, og henfalle til en primitiv og underlegen posisjon. Det å kjøpe seksuelle tjenester var dermed i *prinsippet* ikke umoralsk eller galt, kun når det fant sted i kontekst av karakterløshet eller mangel på kontroll over egen mannlighet. Teela Sanders finner en liknende mekanisme i moderne

britiske holdningskampanjer, hvor det hun tolker som en mindreverdig «arbeiderklasse maskulinitet» konstrueres som en trussel mot den respektable middelklasse mannen. I denne stadige påminnelsen om faren for å miste fotfestet og falle ned i uverdigheten, ligger forestillingen om at den mannlige seksualiteten i utgangspunktet er umettelig og drevet av en før-sosial biologi.

Myten om den umettelige mannlige seksualiteten

Ingrid Smette gjorde i 2004 en studie av menn som deltok på samtaleforum på eskortesider på nett. Måten de snakket om menn sine grunner for å kjøpe sex, stemte ikke alltid med deres egne fortellinger. Gjennom intervjuer ansikt til ansikt med menn hun hadde kommet i kontakt med på disse nettstedene, opplevde hun at flere skilte mellom seg selv og «alle andre menn som kjøper sex». Smette påpekte en tankevekkende mekanisme som tilsynelatende trådte i kraft hos disse individene: Når ens egen historie opplevdes som å stride mot den gjengse oppfattelsen av «sexkjøperen», ble ikke dette tolket som at omverdenen hadde et feilaktig inntrykk, men heller som at en selv utgjorde et unntak fra regelen. Flere av hennes informanter så seg selv som litt unormale fordi de ikke kjøpte sex først og fremst for sexens skyld.

Jørgen Lorentzen hevder i sin artikkel «Masculinities and the Phenomenology of Men's Orgasms» at myten om menns seksuelle umettelighet, og et snevert kulturelt fokus på hva menns seksualitet handler om, har ført til et fravær av språk om variasjonene og nyansene innen dette området. Dette påvirker hvordan menn opplever sin egen kropp, hvordan de sammenlikner seg med andre menn og hvordan befolkningen ser på mannlig seksualitet som fenomen.

Det å avdekke slike myter, og utfordre fastsatte premisser tilknyttet mannlig seksualitet, kan ha en betydning for hvordan vi oppfatter kjøp og salg av seksuelle tjenester, og hvordan de som har erfaring med kjøp av sex, ser på seg selv. Samtidig vil uunngåelig et fokus på at folk som kjøper sex kan ha det vanskelig i livet sitt, føre til at noe av ansvaret flyttes fra kjøpersiden. Så er det vel opp til samfunnets ulike institusjoner innen forskning, media og politikk å bryne seg på balansegangen mellom det å beskrive menns problemer og å skape problematiske mannsbilder.

Epilog: KAST Norge var opprinnelig et prøveprosjekt som ble avsluttet etter tre år. Etter en pause har KAST nå gjenåpnet hos Reform, men denne gang uten tilbud om smittesjekk og sexologisk kompetanse. Tiltaket er altså videreført i en annen form enn den jeg studerte det i. ♦

Ti år med emnet Kjønn og filosofi

I 2014 er det ti år siden emnet Kjønn og filosofi ble opprettet ved IFIKK, UiO. Dette er et bacheloremne i filosofi som gir innføring i debatten om hvordan kjønn påvirker og legger premisser for filosofiske teorier. I anledning tiårsjubileet bringer vi et intervju med emneansvarlig og professor i filosofi, Tove Pettersen.

Av Amund Rake Hoffart, vitenskapelig assistent ved STK
amundhoffart@gmail.com

6. mai ble tiårsjubileet markert med et seminar, der emnets nåværende og tidligere forelesere snakket om sine favoritttemaer. Vi fikk høre om Beauvoirs syn på kjærlighet (Tove Pettersen), om Arendts syn på vennskap (Helgard Mahrtdt) og om stedsfilosofi (Else Wiestad). STK var godt representert på seminaret, naturligvis fordi mange STK-studenter har tatt emnet gjennom disse ti årene, men også fordi STK spilte en avgjørende rolle i opprettelsen av emnet. Etter senterevalueringen i 1996 hadde STK satt i gang et stort stykke arbeid som til slutt resulterte i et bachelorprogram for kjønnsstudier. Som en del av denne bachelorgraden måtte studentene ha en fagforydning gitt av ett av UiOs institutter, siden en slik forydning var nødvendig for at studentene senere skulle kunne kvalifisere til masteropptak. STK stilte krav om at fagforydningen måtte inneholde et kjønnssemne som instituttet selv ga. STK oppfordret derfor relevante institutter til å opprette kjønnssemner. Noen steder var dette umulig, noen steder vanskelig, men faget filosofi var blant de fagene der dette lot seg gjøre. Dermed ble Kjønn og filosofi til.

Tove Pettersen har vært ansvarlig for emnet siden oppstarten i 2004. Her får vi høre hennes tanker om emnets opprinnelse, dets innhold og utvikling.

STKs avgjørende rolle

Hvor viktig var det at noen pushet på utenfra for å få på plass et filosofiemne med fokus på kjønn?

– Det var helt avgjørende. STK hadde lagt merke til at det var fremmet flere forslag i fagrådet om å få inn emner med kjønnsperspektiv. Stort sett var det Else Wiestad og jeg som stod bak disse forslagene, men vi fikk ikke gjennomslag. Når så initiativet fra STK kom, visste instituttet at Else og jeg var interessert i å etablere et slikt emne. Da skjedde det plutselig mye på kort tid: instituttet la forholdene til rette, Else og jeg utformet emnet, og studentene meldte sin interesse. Nå er dette et veletablert emne på IFIKK, og det har blitt tilbudt hvert vårsemester i ti år.

– Historien bak emnets tilblivelse er et godt eksempel på hvorfor man ofte må arbeide på flere steder samtidig, både

innenfra og utenfra, for å få til endringer. Hvis et av disse elementene hadde vært borte, hvis ikke Else og jeg hadde vært der for eksempel, hadde det vært mye vanskeligere å få det iverksatt og hvem vet hvor lang tid det hadde tatt. Men uten initiativet fra STK hadde vi kanskje fortsatt sittet der og fremmet forslag. Når man jobber i fagmiljøer der kjønnsperspektiver ikke er ivaretatt, er det derfor avgjørende at de som er interessert i kjønn, gjør seg synlige og markerer sin interesse slik at man kan samarbeide – også på tvers av faggrenser og institusjoner.

Voksende interesse for kjønn

Nå har det gått ti år siden emnet startet opp. Har det vokst fram et miljø for å tenke kjønn inn i filosofien?

– Det har etter hvert blitt ganske mange studenter som har sett at koblingen mellom kjønn og filosofi er interessant. Nå er det også en del studenter som skriver masteroppgave i filosofi med helt eksplisitte, feministiske perspektiver, så ja, jeg vil si at det er et område som nå står sterkt. Og interessen vokser.

At emnet tilbys relativt tidlig i studieløpet, øker vel sjansene for at studentene bringer med seg kjønnsperspektivet videre, for eksempel til masternivå?

– Ja, det tror jeg. Én ting er å velge å fordype seg i kjønnsfilosofi og skrive masteroppgave om det. Men selv om man ikke gjør det, kan man likevel ta med seg kjønnsperspektiver inn i andre deler av filosofien. Gjennom Kjønn og filosofi får studentene for eksempel en forklaring på hvorfor mange leselister er fullstendig uten kvinnelige filosofer, og en forståelse av at dette ikke nødvendigvis er fordi det ikke finnes noen. Dermed kan studentene aktivt søke opp kvinnelige filosofer, hvis de vil. De kan trekke inn feministiske perspektiver på den delen av filosofien som de vil jobbe med, selv om dette ikke er deres hovedfokus.

En annen filosofi?

På Kjønn og filosofi møter studentene noen nye filosofiske spørsmål. Jubileumsseminaret illustrerte dette ved at programmet bestod av foredrag om vennskap, kjærlighet og stedsfilosofi. Dette er temaer som verken har preget pensumlistene ved UiO eller vært sentrale i moderne, analytisk filosofi. Hva tror du er grunnen til at disse «nye»

temaene får plass når man arbeider med feministisk filosofi?

– Men temaene er ikke nye! Platon og Augustin er opptatt av kjærlighet, Aristoteles er opptatt av vennskap. Og hva ville Platon og Aristoteles vært uten Athen? Så dette er ikke nye temaer i og for seg. Den feministiske filosofien er opptatt av *både* å vedlikeholde temaer som har vært til stede i filosofien lenge, og å bringe inn temaer som ikke har vært der tidligere. Mange feministiske filosofer har et annet fokus enn den moderne, analytiske filosofien. De er for eksempel ikke så livredde for privatsfæren, de gir seg gjerne i kast med problemstillinger fra den delen av vår livsverden. Likevel skal det sies at filosofihistorien er mangfoldig, den består av mange ulike strømninger. Mange feministiske filosofer legger for eksempel vekt på å integrere følelser og å gi følelsene en plass i moralfilosofien, og i filosofihistorien kan man selvsagt finne andre strømninger der følelser har blitt gitt en sentral plass. Men det er bare den feministiske filosofien som tar utgangspunkt i det som tradisjonelt har vært kvinners perspektiv.

– Den feministiske filosofien legger til grunn at aktøren, både som tenkende og handlende menneske, er situert, har et ståsted. Da kommer man ikke unna det faktum at kvinner og menn tradisjonelt har vært situert svært forskjellig. Dette gir forskjellige erfaringer. Når man har forskjellige erfaringer, vil man også ha ulike perspektiv på hva som er de store moralske og politiske utfordringene, på hva som er viktig kunnskapsgrunnlag når man skal ta etiske beslutninger, på hva som teller som filosofi og så videre. Slik kan man si at den feministiske filosofien er annerledes på flere måter: den forholder seg til andre strømninger i filosofihistorien enn de som har vært dominerende i moderne filosofi, og den bringer inn andre perspektiver og problemstillinger grunnet kjønnenes ulike situering, historisk sett.

Kjønnsforskjell som sentralt problem

Pensumlister gjennomgår som regel noen utskiftninger fra semester til semester. Er det noen undervisningstemaer som har blitt viktigere i løpet av disse ti årene?

– Det har selvsagt vært noen justeringer av pensum. Nye tekster av Martha Nussbaum og Alison Jaggar har blitt lagt til. Vi har også fått inn et fokus på kvinner i filosofihistorien og leser blant annet Lloyd, Warren og O'Neill. Men vi har hele tiden, helt siden vi startet dette emnet, vært spesielt opptatt av å vise hvordan den filosofiske antropologien, menneskesynet, påvirker andre deler av tenkningen. Dette gjelder også for filosofer som ikke sier noe eksplisitt om kjønn, og som ofte av den grunn blir lest som kjønnsnøytrale. Dette er svært problematisk, for også

disse filosofene har et bestemt menneskesyn, de har bare ikke gjort det eksplisitt. Implisitt i deres menneskesyn ligger det et syn på kjønn. Hvis vi får artikulert dette menneskesynet, vil vi også se at det er en nær sammenheng mellom deres antropologi og synet de har for eksempel på etikk og politikk, på hvordan mennesker bør leve og hvordan samfunnet bør organiseres. Å vise denne sammenhengen har hele tiden vært et sentralt tema på Kjønn og filosofi.

– Samtidig har også kjønnsforskjell, som et filosofisk problem, vært et gjennomgangstema. Hva har filosofer ment er den viktigste forskjellen på kvinner og menn? Er forskjellen vesentlig eller uvesentlig? Hvordan forklares den? Er kjønnsforskjellen noe de ønsker at skal fortsette å være slik, eller noe de vil endre? Senere, i moderne feministisk filosofi, har behandlingen av forskjell også begynt å omfatte forskjeller innad i kategoriene kvinner og menn. Jaggar, Nussbaum og Benhabib, for eksempel, er også opptatt av forskjell, ikke bare mellom kvinner og menn, men også mellom kvinner i vår del av verden og andre deler av verden. På emnet følger vi denne forskjellsproblematikken fra antikk filosofi til moderne, feministisk filosofi.

En ting er hvis tidligere filosofer ikke sier noe eksplisitt om kjønn. En annen ting er hvis de sier noe om kjønn – ofte uttrykk for misogyni – og nåtidens fortolkere avfeier dette som noe som kan løsrives fra filosofien og tilskrives den kulturelle konteksten som filosofien oppstod innenfor.

– Hvis du bare leter litt, også blant skrifter som ikke blir mye lest, finner du at det er mange filosofer som sier noe om kjønn. Dersom disse tekstene tilhører en annen tidsperiode, og deres syn ikke er i overenstemmelse med vårt eget, er det lett å avfeie det med å si at det er basert på feilaktig informasjon, eller at det bare er et uttrykk for datidens kulturelle konvensjoner. Det er ofte det man sier om Aristoteles og Kant. Men Platon klarte å overskride sin samtids kjønnskonvensjoner i flere av sine tekster, det samme gjorde Wollstonecraft og Beauvoir. Å avvise det enkelte filosofer mener om kjønn ved å si at det kun uttrykker samtidens tenkning, blir derfor altfor enkelt. Videre er det også slik at hvis du tar bort synet på kjønn, kan det bli temmelig vanskelig å forstå andre deler av deres filosofi. Aristoteles er et eksempel. Hvis man går dypere inn i hans lære om reproduksjon og hva han mener om kjønnsforskjeller, blir det også lettere å forstå hans samfunnsfilosofi. Dette henger altså sammen. Synet på kjønn er en del av et menneskesyn, og menneskesynet påvirker ulike moral-, menneske- og virkelighetssyn i filosofien. På Kjønn og filosofi lærer studentene å identifisere og reflektere over denne sammenhengen. ♦

Drengeliv i en skoletid

Doktorgradsprojektet til Anne Mia Steno fokuserer på møter gutter har med tekniske yrkesuddannelser, deres fremtidsdrømmer og forskjellige navigeringer og strategier på tvers av utdanningssystemet. Denne artikkelen skisserer noen hovedspørsmål i avhandlingen og inneholder også noen metodiske refleksjoner.

Anne Mia Steno, antropolog og ph.d.-student ved Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning, Roskilde Universitet og gjesteforsker, STK asteno@ruc.dk

«Danmark taber drengene» – «Erhvervsuddannelserne er blevet videnssamfundets skraldespand» er udtryk hentet fra overskrifter i danske dagblade. De er gengivet her for at illustrere, hvordan fortællinger om «taberdrenge» og «skraldespandsuddannelser» (søppelbøtteuddannelser) har præget mediebildet i Danmark de seneste år og ydermere er lykkedes med at etablere sig som reel markør i forhold til forskellige uddannelsespolitiske målsætninger og tiltag. Ifølge disse fortællinger eksisterer der en art dobbelttabere. Nemlig drenge der går på en erhvervsuddannelse, som altså tilsyneladende både qua deres uddannelsesvalg og køn er dømt til at mislykkes. Det drejer sig om «taberdrengene». Det er de drenge, der klarer sig dårligere i uddannelsessystemet end pigerne. Drenge der er vilde, urolige og utilpassede og ikke passer ind i den «feminiserede skole». Drenge der falder fra og går mere op i knallerter, sprut og damer end deres karakterer og karrierer. I disse fortællinger er der mange forforståelser, såsom at skolen skulle være særligt feminin og drengene en gruppe «ofre» for den kvindelige pædagogisering og at drenge per definition er vilde og har en udadvendt risikoadfærd. Rationalet synes at være, at drenges «naturlige adfærd» ikke rummes i den nuværende skoleform.

Denne form for «drengepanik» er ikke et isoleret problem i Danmark, men synes, som blandt andre Harriet Bjerrum Nielsen har påpeget, at være en rejsende fortælling, som er dukket op i mange lande og som er blevet gentaget uden hensyntagen til de forskellige kontekster og lokale forhold i landene (2014). Disse rejsende fortællinger er problematiske af flere grunde. Dels fordi de trækker på stereotype opdelinger, hvor det ene køn fremhæves som taber, for at det andet kan være vinder, hvilket kan skabe et fejlagtigt billede af, at alle piger er sådan, mens alle drenge er sådan. Dels sætter de lighedstegn mellem pædagogers køn og kompetence i forhold til for eksempel ideen om «den feminiserede skole», og dels risikerer de at skjule andre sociale kategorier end køn som

udslagsgivende og påvirkelige faktorer for unges muligheder i uddannelsessystemet. I forhold til min afhandling er det helt centralt, at ideen om det såkaldte «drengeproblem» udfordres og ophører med at blive behandlet som et a priori problem.

Dobbeltblik på institutioner og drenge

I et forsøg på at rumme nogle af de kompleksiteter i drenge- og ungdomsliv som overses i taberdrengediskursen, etablerer jeg i min afhandling et dobbeltblik ved både at se på, hvordan institutionerne strukturerer de unges vej gennem uddannelserne, og samtidig se på, hvordan de unge håndterer risici og muligheder i uddannelserne og skaber mening med forløbet. Jeg er interesseret i at forklare hvordan elevernes individuelle valg og strategier er formet af, og forhandlet i forhold til institutionernes krav og tilbud – blandt andet hvordan uddannelser og fag strukturerer forskellige elevers valg og veje i uddannelserne. I den sammenhæng er analyser af den bredere sociale kontekst vigtig for at undgå for ensidige orienteringer mod elevernes subjektivitet og identitetskabelse, der ellers risikerer at blive stående ved elevernes egne forståelser af deres uddannelse og livsforløb, og være blind overfor de sociale dynamikker som kan ligge bag det som udspiller sig indenfor skolernes rammer. Omvendt er der også en markant udfordring i forhold til ikke at komme til at overbetone uddannelsernes strukturering af de unges valg og veje og den institutionelle formning af de unges kønsidentiteter, og dermed at overse det foranderlige og subjektive.

Det er mit argument, at det er vigtigt at bevare en dialektik mellem henholdsvis at nærme sig det levede liv på dets egne præmisser og at anerkende, at der eksisterer strukturerende faktorer, der er med til at afgøre hvad der kan lade sig gøre. Det vil for eksempel sige, at når jeg arbejder med et begreb om unges navigationer og identitetsarbejde, så skal det ikke forstås sådan, at de unge befinder sig i en situation med uanede, tilgængelige muligheder for identitetskonstruktioner. De er en del af en tid, en særlig kontekst og en institution som rammesætter og muliggør forskellige ting. Samtidig er det i dobbeltblikket vigtigt at være varsom med at anvende for dikotomiske og skarpe skel mellem henholdsvis lærer/skole og ung. Det er aldrig sådan at uddannelsesinstitutioner bare

vil én ting med de unge – der er mange forskellige lærere med mange forskellige ideer og motivationer, og det er det vigtigt at have en genstandsfølsomhed overfor. Der er dynamikker og ambivalenser *indenfor* det subjektive og ikke bare *imellem* subjekt og objekt. Det vil sige at mødet mellem ung og institution er et møde mellem ambivalenser og dynamikker indenfor begge steder.

Drengeliv i tid og rum

Mit projekt har et longitudinalt design, og jeg har fulgt drenge og piger fra henholdsvis grundforløbet til automekaniker og kok over to år, hvor en del er droppet ud, startet på nye uddannelser, flere er kommet i praktik og alle er blevet to år ældre og har ændret krop og udtryk på forskellige måder. Dette har tegnet et billede af de unges veje på tværs af uddannelser og ind og ud af forskellige arenaer, som ikke nødvendigvis følger skolens logik og tid. Disse tværgående forløb har jeg samlet i portrætter som viser brud af levet liv, dynamik og forandring, der gør modstand mod at lade sig ordne og forstå, men «råber» med en egen stemme. Man kan dog med rette spørge hvordan «et portræt» legitimerer sig selv og lader sig nedskrive? Hvilke fortællinger har vi adgang til i samtale og omgang med andre? Hvem taler og hvem tales der til? Ideen med portrætter er således heller ikke forsøg på komplette kortlægninger af forskellige unge livsforløb og navigationer, men snarere mosaikker og brudstykker: Uddrag fra interview, feltobservationer og snak henover køkkenvasken eller på værkstedet. Brudstykker som altid er en del af et særligt rum; i et forladt klasselokale, på vej hjem fra byen eller morgenen derpå. Rummet påvirker hvilke fortællinger, der kan opstå og tankerne ledes hen på.

I den sammenhæng er en central pointe at drengene aldrig bare kommer i skole, de kommer et sted fra. Og netop disse andre steder og orienteringer viser sig i det longitudinale blik i portrætterne på tværs af og i tid og rum. For eksempel fyldte skolen forbavsende lidt i mange af drengenes fortællinger. Jeg var sammen med dem på skolen, fulgte dem i undervisningen, stillede spørgsmål om skolen og alligevel var det, der fyldte allerminst når jeg efterfølgende læste interviews og feltdagbogsnoter igennem, netop skolen. Selv når jeg tegnede «biografiske tidslinjer» med de unge og bad dem indføre signifikante overgange, brud og oplevelser, blev skole eller uddannelsesvalg kun få gange indtegnet eller overhovedet nævnt. Det kan måske skyldes, at skolen er blevet så selvfølgelig, så naturlig en del af hverdagen, at den

ikke eksplicit italesættes, men det, der i højere grad tegner sig et billede af, er at skolen for langt størstedelen af den ungegruppe jeg har arbejdet med, fylder meget lidt. Eller det vil sige den fylder noget, men på andre måder end jeg forventede. For mange primært som et værested, og en måde at finde en legitim plads og tjene penge. Disse portrætter over tid viser og udfordrer ydermere enkle og entydige maskulinitetskonstruktioner ved at åbne op for de forskellige emotionelle betydninger drengene tillægger forskellige begivenheder og ting i deres liv og hvordan det ændrer sig over tid. De viser for eksempel hvordan drengene tillægger umiddelbart genkendelige, maskuline artefakter og symboler som biler, tatoveringer og militær mange forskellige emotionelle toninger og betydninger, som kan give indblik i en anden sårbarhed og dynamik.

Netop denne sensitivitet for andre og skiftende betydninger i det umiddelbart genkendelige bringer mig frem til en afsluttende pointe – nemlig fokus på materialets bevægelighed og forskerens evne til at opfange og gøre os selv modtagelige overfor den felt vi står i. Mit videnskabsteoretiske udgangspunkt er fænomenologisk inspireret, hvilket overordnet betyder, at mit erkendelsesmæssige udgangspunkt er, at vi ikke kan forstå den verden vi lever i udefra, fordi vi netop selv lever i den. Derfor kan vi ikke studere verden som den er i sig selv, men som den fremtræder for os, og belyse betingelserne for denne fremtrædelse. Finn Thorbjørn Hansen (2008) argumenterer for, at fænomenologien kan hjælpe os til at stå i et berørt undrende forhold til verden, frem for et systematisk afdækkende. Argumentet er således, at hvis vi kun går faktisk og objektivt registrerende til fænomenet, så krænker vi det, og vi kan derved aldrig komme i dialog med det. Konkret tror jeg, at denne åbenheden for det upågtede kan ske ved at være i felten med de unge over tid, ved at bryde rum for interviewsituationer ved eksempelvis at lave interview i biler eller lade dem være centreret om videodagbøger og betydningsfulde ting fra de unges liv.

Tak til STK

Jeg har været utrolig glad for mit gæsteforskerophold på STK – som har været både fagligt inspirerende og socialt støttende. Jeg vil forsøge at tage en bid af STKs ånd med mig videre og værne godt om den. Håber vi snart ses igen! ♦

Kjønn og seksualitet i militæret

I et aktuelt forskningsprosjekt undersøkes heteronormative uttrykk og deres konsekvenser i det svenske forsvaret siden 1900. Prosjektleder Fia Sundevall, økonomisk historiker ved Universitetet i Stockholm, ble nylig tildelt et stipend for å kunne tilbringe et forskningssemester ved «et fremtredende europeisk forskningsmiljø». Hennes valg falt på STK.

Av Fia Sundevall, gjesteforsker ved STK
fia.sundevall@ekohist.su.se

Forsvarsorganisasjoner og den så kallade allmänna värnplikten utgör viktiga studieobjekt för köns- och seksualitetsforskare. Militär verksamhet har länge dominerats av män, såväl numerärt som symboliskt, och utgör därmed ett exempel på en kraftigt könad aktivitet med uppseendeväckande varaktig könsmärkning över tid. Dessutom har vissa former av maskulinitet konstruerats aktivt och i kontrast till upplevda motsatser – som femininitet och homosexualitet. Av mitt källmaterial framkommer att det svenska försvaret självt var väl medveten om detta. Till exempel konstaterade en av inskrivningscentralerna (för värnpliktiga) år 1971 att kasernmiljön var «extremt maskulin» och drog slutsatsen att detta kunde medföra svårigheter för homosexuella värnpliktiga.

Heteronormativitet

Forskning om heteronormativitet – förgivettagandet och privilegierandet av heterosexualitet – har bidragit till att problematisera föreställningar om normalitet och visat hur seksualitets- och könsnormer har samverkat historiskt. Det finns emellertid ett stort behov av att komplettera och fördjupa befintlig forskning, inte minst den historiska, genom att belysa heteronormativitetens ekonomiska dimensioner såsom dess konsekvenser i arbetslivet. Studier av hur kön och seksualitet samverkat historiskt i det militära verksamhetsområdet ger ökad kunskap om dagens förhållanden: hur vi kommit dit vi är och hur förändringar kan ske.

I mitt postdoktorala projekt «Heteronormativitet i Forsvarsmakten: uttryck, varaktighet och konsekvenser, 1900–2010» (finansierat av FORTE: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd) analyseras och problematiseras seksualitetsnormer i militär utbildning och arbetsliv. Genom att ställa heteronormativitet i centrum, istället för till exempel homosexuell personal eller diskriminerande arbetsgivare, vidgas perspektiven till en bredare seksualitetshistorisk ansats, samtidigt som analysens fokus flyttas från utövarna av och föremålen för diskriminering, till de processer som

konstruerar och medger diskriminering genom förgivettagande, normalisering och privilegierande av heterosexualitet.

Forskningstermin vid STK

Våren 2014 tillbringade jag som gästforskare vid STK efter att ha erhållit ett stipendium från Riksbankens jubileumsfond (en av de största svenska forskningsfinansierarna) för att vistas i en framstående europeisk forskningsmiljö. Valet av STK baserades på dess tvärvetenskapliga inriktning med jämställdhetsfrågor som primärt kunskapsområde, samt centrats ställning som Norges största forskningsmiljö för genusforskning, liksom en av de ledande genusforskarmiljöerna också i nordiskt avseende. Därtill finns empiriska beröringspunkter mellan min forskning och forskning som bedrivs vid STK. Detta gäller i synnerhet professor Ulla-Britt Lilleaas' projekt om maskulinitetskulturer i norska Forsvarsmakten.

Under vistelsen vid STK har jag framförallt arbetat med min egen forskning och angränsande projekt, men också träffat och byggt upp kontakter med norska forskare samt deltagit i centrats spännande verksamhet. Jag gavs därtill möjlighet att anordna ett seminarium i STKs regi om «kjønshistorisk forskning i Skandinavia», där genushistoriker från Norge, Danmark och Sverige presenterade sin forskning och diskuterade den genushistoriska forskningens ställning och framtid i de skandinaviska länderna (en rapport från seminariet återfinns på s. 26).

Det har varit en lärorik och mycket trevlig tid på centralt där jag blivit varmt välkommen och inbjudan att delta i STKs många spännande seminarier och löpande verksamhet. När jag nu återvänder till mitt hemuniversitet, är det med en mycket givande – och produktiv – termin bakom mig. Att gästforska på annan ort ger nämligen inte enbart nya kunskaper, intryck och kontakter, utan också massor med tid till att skriva. Framöver kommer det därför att utkomma ett tiotal publikationer – artiklar, bokkapitel, antologier, konferenspublikationer och bokrecensioner – som jag arbetat med, påbörjat eller avslutat under min tid på STK. ♦

Makt og magi – en studie av lederskap og kjønn

Hvordan har det seg at 95 % av toppsjefene i et av verdens mest likestilte land er menn? Hvorfor samvarierer andelen menn i sjefsposisjoner med økonomiske incitament som lønn og bonuser? Makt og magi er et prosjekt som ledes av Lotta Snickare, forsker ved Centrum för bank och finans på Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm og gjesteforsker ved STK. Målet med prosjektet er å undersøke hvordan kjønn og lederskap konstrueres innen finansbransjen.

Av Lotta Snickare, gjesteforsker, STK
l.k.snickare@stk.uio.no

Norge og Sverige delar flera av jämställdhetens paradoxer. Sverige är ett av världens mest jämställda länder. Trots detta är den svenska arbetsmarknaden tydligt könssegregert. Det finns ungefär lika många kvinnor som män i arbetskraften, men de arbetar på olika ställen och med olika saker. Ett yrke som är tydligt könssegregert, är chef. Inom den offentliga sektorn utgör kvinnor 74 procent av arbetskraften och 65 procent av cheferna; inom den privata sektorn är motsvarande siffror 39 respektive 29 procent. Det finns dock stora variationer mellan olika branscher och chefsnivåer. Andelen kvinnor i lägre chefsbefattningar har till exempel ökat under de senaste tio åren, medan en motsvarande förändring på högre chefsnivåer inte har skett. Endast två procent av VD-positionerna i börsnoterade företag innehas av kvinnor, och i näringslivet som helhet är endast fem procent av toppcheferna kvinnor.

Finansbranschen ser på ytan ut att vara relativt jämställd. Cirka 60 procent av alla anställda och 35 procent av cheferna är kvinnor. Det finns dock stora skillnader mellan olika chefsbefattningar. Den största andelen kvinnor, 40 procent, finns på den lägsta chefsnivån. Bland cheferna inom investment banking, den mest mansdominerade delen av branschen, är bara några få procent kvinnor och på de högsta chefsnivåerna är andelen kvinnor cirka 20 procent. Studien kommer att genomföras inom investment banking eftersom det är den del av finansbranschen som har högst löner och bonuser. Något som kan tolkas som att investment banking är den del av finansbranschen där maktkoncentrationen är högst.

Symbolisk koppling mellom lederskap og maskulinitet

En möjlig anledning till att män fortfarande dominerar på chefspositioner, är den symboliska kopplingen mellom lederskap og maskulinitet. Eftersom lederskap konstrueres i samspel med maskulinitet, har män og kvinner ulike forutsættninger att erhålla en chefsposition. Det faktum att forskning om lederskap og kön inte studerade detta nærmere

förrän på 1990-talet, kan tolkas som att det är så naturligt för oss att män är chefer att vi inte ens ser det. Ledarskap kopplas till maskulinitet dels genom att samma egenskaper definieras som manliga og oublegla för att utöva ledarskap, dels genom att kompetens definieras som att prioritera arbetet före alla andra åtaganden. Eftersom kvinner förväntas ha ett omsorgsansvar som omöjliggör för dem att prioritera arbetet först, konstrueras kvinner som mindre kompetenta än män.

Vad innebär begreppet ledarskap?

I studien kommer en narrativ metod att användas för att analysa hur föreställningar om kön är inbäddade i konstruktionen av ledarskap. Det empiriska materialet kommer att en samlas in via observant deltagande og intervjuer med män og kvinner som arbetar inom *investment banking* i flera svenska finansinstitut. Det finns ingen enighet bland forskare om vad begreppet ledarskap innebär. Inte heller har företagen en klar uppfattning om vad deras chefer faktiskt gör. Trots det visar till exempel satsningar på ledarutveckling att cheferna uppfattas som mycket viktiga för företagens resultat. Otydligheten i vad chefers arbete innebär tillsammans med föreställningen om chefs betydelse för företaget, resulterar i att bilden av chefers arbete får inslag av magi. Projektet kommer att undersöka dels den symboliska kopplingen mellom ledarskap og kön, dels hur konstruktionen av ledarskap påverkar maktfördelningen mellom könen, samt rekrytering av chefer i organisationen. ♦

Fakta:

Sedan våren 2014 är projektet en del av SAMKUL-projektet «Mirror, Mirror on the wall, Who's the most powerful of them all? Gender as a symbolic and social structure in organizations» (2013–2016). Mirror, Mirror-projektet kommer att undersöka makt og kön inom forsvaret, oljeindustri og finansbranschen.

Islam og likestilling på postsovjjetisk internett

Hvordan utveksler russiske muslimer meninger om likestilling og kjønnsroller på internett? Dette spørsmålet har Dmitry Lukash arbeidet med i stillingen som vitenskapelig assistent ved STK i fire måneder fram til mai 2014. Han forteller her om egne forskningsprosjekter og om bakgrunnen for oppholdet ved senteret.

Av Dmitry Lukash, vitenskapelig assistent ved STK
mityalukash@gmail.com

Jeg kommer fra et land hvor begrepene «likestilling» og «feminisme» ikke er særlig populære og som oftest er knyttet til negative stereotyper. Religion, derimot, er på moten. En av mine faglige interesser er å undersøke hvordan disse fenomenene, ideene og praksisene møtes, kommer i samspill og forandrer hverandre.

Jeg skrev masteroppgaven min om identitet og opplevelse av tilhørighet hos katolikker i Russland. Selv om jeg måtte hanskens med vanskelige temaer som etnisitet, språk, sosial gruppetilhørighet og statsborgerskap, glimret den svært viktige dimensjonen kjønn med sitt fravær i forskningsprosjektet mitt.

Mangelen på et kjønnsperspektiv i mine studier av postsovjjetisk religiøsitet fikk jeg anledning til å bøte på da jeg søkte på en stipendiatstilling ved STK med ideen å forske på en annen minoritetsreligion i Russland, nemlig islam, og et annet politisk problem, nemlig likestilling – begge deler i et annet sosialt miljø, nemlig på internett. Det var et utfordrende, men desto mer aktuelt tema.

Jeg kom ikke inn, eller, rettere sagt, «nådde ikke helt til topps», men det var en stor ære for meg å vite at jeg var blant de tre høyest rangerte kandidatene (det var jo min første doktorgradssøknad!). Desto mer overrasket var jeg da jeg fikk tilbud om en midlertidig stilling som vitenskapelig assistent på korttidsstipend fra UiO, med det formål å utvikle prosjektskissen videre med senterets faglige støtte.

Mitt prosjekt handler om muslimer på det russiskspråklige internett, hvordan de artikulere og utveksler meninger om likestilling og kjønnsroller i en kontekst av både moderne kjønnsorden og religionens rolle i den postsovjjetiske offentligheten. For det første er islam en minoritetsreligion i Russland, og det har riktignok sine implikasjoner på russiske muslimeres selvforståelse. For det andre er det av stor interesse å undersøke en islamsk diskurs om likestilling og kjønnsroller relatert til det som blant andre den australske sosiologen R.W. Connell har kalt gender order, det vil si måten de kjønnsmessige maktforholdene er konstituert i en historisk kontekst. For det tredje vil jeg se på de nevnte forhold i lys av teorier om religionens rolle i offentligheten,



Illustrasjonsfoto: Colourbox.com

sekularisme og/eller postsekularisme: Kan vi hevde at det finnes en sammenheng mellom økende sekularisering og økende likestilling? Hvis det er tilfelle i, for eksempel, Vest-Europa, kan det også gjelde i Eurasia? Og for det fjerde vil jeg undersøke meningsdannelse og meningsdistribusjon i en sfære som religionen gjennom de siste tiårene har inntatt med stor suksess og som setter preg på dens struktur, funksjon og væremåte, nemlig internett.

Jeg har et sterkt fokus på prosjektets tverrfaglighet og mener at dette trekket er en sentral del av religionsvitenskapens natur – religion lever jo på tvers av sfærer i menneskets kulturelle tilværelse, som forskere så ser på fra sine respektive faglige ståsteder. Det samme gjelder for øvrig kjønn, og det er akkurat dette som gjør STKs virksomhet så viktig, ikke minst som et sted for møte og dialog mellom natur-, kultur- og samfunnsvitenskaper. ♦

«Gender destroys Poland – Gender destroys Family»

In this article Greta Gober looks at the media aspect of what has come to be known as the «gender ideology» hysteria in Poland that erupted around September 2013. The proponents of the concept «gender ideology» are the Catholic Church and representatives of the radical right wing.

By Greta Gober, PhD Candidate in Cultural Studies, Department of Media and Communication, Warsaw University of Social Sciences and Humanities, Poland. Guest Researcher at STK
greta.gober@stk.uio.no

The first time Polish public heard about «gender ideology», was when the government started preparing to sign the «Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence». In July 2012 the Episcopate issued a statement warning the prime minister against this step, stressing that the Church is not against the protection of women from violence, but against the ideological assumptions made by the Convention. Jarosław Gowin, the minister of justice at the time, agreed with the Episcopate's opinion explaining that the Convention is an expression of feminist ideology, threatens traditional family values and will lead to the promotion of «certain» social attitudes, which are in conflict with family values. The most threatening provision in the Convention, according to the minister, was the obligation to educate children about «non-stereotyped gender roles». Media coverage at the time was patronizing the minister with titles such as: «The whole country explains to Gowin what gender means». In December 2012 Poland signed the Council of Europe Convention but until this day it hasn't been ratified.

Gender. Kids, who changed their sex

Next time the concept of «gender ideology» rapidly shot to public prominence, was in October 2013. Coincidentally it was around the time when the mainstream media were heavily preoccupied with numerous disclosures of pedophilia in the Church. The primary force that placed «gender ideology» on the agenda, was a complaint made by a father to a local newspaper. «His son was forced to wear a dress while in the kindergarten». Right wing politicians sounded the alarm «Feminists are experimenting on our kids». And while it was explained by the teacher's association, the kindergarten authorities, the government's plenipotentiary for equal treatment, academics, etc. that it was one exercise with role swapping within the «Equality Kindergarten» program, the gender bashing had been unleashed. Tabloid newspaper



The picture shows banners hung by the Law and Justice councilors during a city council meeting in Lublin. It reads: «Gender destroys Poland. Gender destroys family».

headlines ranged from «The Ministry of Education is badly managing Polish education», «Polish politicians serve gender to our kids», «Members of the Council support the Satan», «Gender. Kids, who changed their sex», «Gender ideology enters preschools».

Continuing media interest was fuelled by more personal accounts from parents of kids who were «deprived of dignity», and the school was pictured as the new battleground, where «genderists» – the most sexually distorted people, are now trying to plant seeds of their sick ideology. A series of more perplexing actions were launched by the Catholic Church and representatives of the right wing around the country. Conferences against the spread of the ideology popped up like mushroom throughout the country, in some schools posters appeared calling to «Protect Your Child Against Gender», the Church started issuing certificates for schools «free from gender». Members of the Law and Justice party saw the «Equal Kindergarten» program as an organized, coordinated action against traditional Polish and Catholic values, which were now being removed from textbooks and were replaced with theories questioning the family model. By the end of 2013 they established a parliamentary group, «STOP Gender Ideology», and since then they have been crusading around the country with lectures warning against «gender ideology».

forts.neste side

The Pope called to rescue Polish feminists

The hysteria entered a ridicule phase when Archbishop Michalik blamed the «gender ideology» for pedophilia amongst Catholic priests. He persuaded: «We hear often that divorce triggers this wrong attitude, when the child is looking for love. It clings, it is looking for it. It gets lost and yet pulls another man into this.» Later on the 29th of December a pastoral letter was read in churches across the country during the Holy Family mass warning that «Gender ideology without the knowledge and consent of the Polish society entered many structures of our social life camouflaged under statements such as ‘preventing violence’ and ‘achieving gender equality’».

A gesture of despair was a letter written by the representatives of the Congress of Women to the Pope Franchise. «Appalled and helpless in the face of the madness of hatred that was unleashed towards ‘gender’», they asked the Pope to step in and reprimand Polish priests. The answer from the Pope came around March, through the Apostolic Nuncio, Archbishop Celestino Migliore. According to the representatives of the Congress of Women Pope’s message was: Stop inducing and spreading fear of gender.

Summary

There are some crucial features of the media reporting worth noting:

First, the media debate legitimized the use of words such as «ideology» and «genderists» (derived from feminists), almost none of the media were critical of this position. The use of the term «ideology» implied that the outcry is a legitimate concern and because it drew on a long history of hate for feminists, it had plausibility in the context of what the dominant culture already knew about feminists and gays (them trying to adopt kids for example).

The second key feature is the speed with which the issue attracted media attention. The rapid media response is particularly noticeable if one compares it to other social problems that feminists for years tried to put on the media’s agenda, such as male/domestic violence, wage gap, etc.

The third, and very important feature of the coverage was the priority given to lay opinion. Even though the use of words «gender ideology» was opposed by academics and professional bodies such as the Polish Teachers Association and NGOs working with women’s and children’s rights, who wrote letters of protest to media outlets, to the minister of education

and to the prime minister, this did not prevent the media usage of the term «ideology», and much of the media publicity relied on giving a degree of credibility to lay accounts. ♦

Gjesteforsker fra Kraków

Justyna Struzik kom til STK i juni, som gjesteforsker knyttet til en utvekslingsavtale vi har med Polen. Justyna er sosiolog og tar sin doktorgrad ved Det jagiellonske universitet i Kraków, i det fagmiljøet som STK for tiden har et forskningssamarbeid med. Hun er også medlem av styret i Women’s Space Foundation.

De siste årene har hun deltatt i flere forsknings-prosjekter som har handlet om kjønn, queer/skeivhet, sosial endring og interseksjonalitet. For tiden er hun koordinator for forskningsprosjektet «TRANSFAM – Doing Family in Transnational Context», samtidig som hun forsker på ikke-heteronormative kvinner som lever på landsbygda i Polen og deres sosiale situasjon.

I sin doktoravhandling fokuserer hun på seksual-politikk i polske skeive bevegelser. Skeive bevegelser forstår hun i utvidet forstand som et mangfold sosiale bevegelser og kollektive aktiviteter der ulike strategier benyttes for å bekjempe homofobi spesielt og hetero-normativitet generelt. Forskningsmessig jobber hun med tre ulike dimensjoner av seksualpolitikk som på forskjellige måter virker inn på hverandre.

- Den første er kjønnsdimensjonen.
- Den andre berører spørsmålet om klasse og økonomiske forskjeller i seksualpolitikken og drøfter spørsmålet om hvordan seksualpolitikk kan forstås som en funksjon av seinkapitalismen.
- Og den siste, som er sterkt knyttet til det foregående spørsmålet, handler om metronormative (relatert til urban livsstil) karakteristikker av seksualpolitikk.

I sin forskning har Justyna brukt forskjellige kvalitative metoder. Hun har gjennomført 30 intervjuer med queeraktivister i Polen, og hun har deltatt i mange LHBT-arrangementer (festivaler, demonstrasjoner og debatter) som observatør. Mange av bevegelsens dokumenter, for eksempel queermanifeste, protestbrev og uttalelser, har blitt analysert.

Under sitt opphold ved STK har hun jobbet mest med de teoretiske og metodiske kapitlene i sin doktorgrad. ♦

Feministisk forum

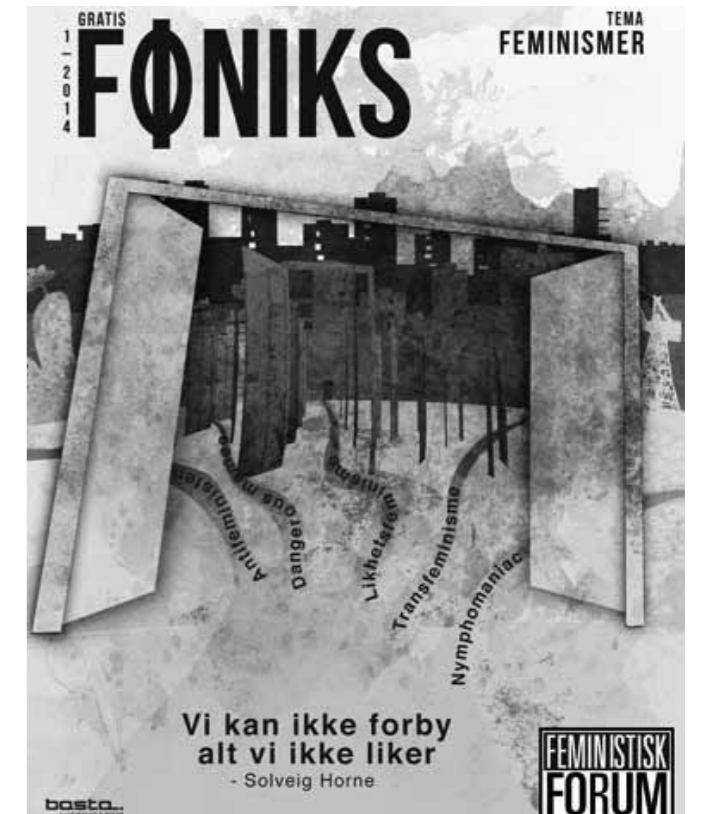
I nesten to år har Feministisk forum jobbet for å samle det feministiske studentmiljøet i Oslo. Våren 2014 har vært et av foreningens mest innholdsrike semestre, med flere samtalekvelder og sosiale arrangementer enn tidligere, og ikke minst: utgivelsen av Norges eneste feministiske studentmagasin, FØNIKS.

Av Thea Sundstedt Baugstø, leder for Feministisk forum og bachelorstudent i idéhistorie
thea.baugsto@gmail.com

Det har alltid vært meningen at Feministisk forum skulle gi ut et magasin, men det var først mot slutten av høsten 2013 at arbeidet virkelig ble påbegynt, og dato for utgivelse av første nummer ble bestemt. Jeg tror alle som har jobbet i FØNIKS-redaksjonen, kan skrive under på at det har vært et lærerikt, spennende, og til tider ganske overveldende semester. Det hele startet med et lederskifte, et redaktørskifte og en svært utfordrende debatt innad i foreningen om hva magasinet skulle hete. Da vi til sist endte opp med FØNIKS, var det med en tanke om at feminismen aldri dør – den fødes igjen og igjen, og har dessuten helende egenskaper. En slik feminisme bør alle kunne stå inne for, mente vi.

Tema for første nummer ble valgt med stort flertall i foreningen: «Feminismer». Med et slikt tema ønsket vi å sette fokus på alle de ulike retningene som finnes innenfor feminismen. Vi ville understreke at feminisme er mangfold. Slik kunne vi også sende et lite spark til dem som har hevdet at feminister er én, homogen gruppe, hvor det ikke er rom for uenighet av noe slag. Riktignok lærte vi fort hvor vanskelig det er å bryte med våre vante perspektiver. Det ble nemlig et tankekors for flere i redaksjonen at en stor overvekt av illustrasjonene vi mottok i første runde, viste tynne, hvite, unge og konformt pene jenter. Dette inntrykket ble ytterligere forsterket da vi dessverre ikke fikk tak i en tekst som tok opp feministiske temaer fra et minoritetsperspektiv. Arbeidet med første nummer av FØNIKS har gjort oss enda mer bevisst på hvor nødvendig interseksjonalitet er i dagens feministiske debatt, og dette er noe vi vil jobbe hardt for å påpeke i fremtiden. Forhåpentligvis vil vi se en forbedring allerede i neste nummer av Norges eneste feministiske studentmagasin.

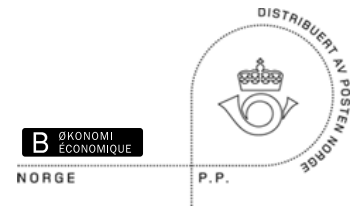
Dette semesteret har vi dessuten arrangert fire samtalekvelder i Det Norske Studentersamfund, der vi vil forsøke å sette fokus på temaer vi mener fortjener en plass på dagsorden, og i vår har disse vært følgende: «en kjønn barndom», «fattigdommens kvinnelige ansikt», «mannens abort» og til sist «gutteklubben jazz». Det har med andre ord vært et svært innholdsrikt semester, og debatten har gått livlig for seg. Det er lett å la seg rive med av alt det feministiske engasjementet som



finnes rundt en, og dermed glemme at fordommer og forakt mot feminister fortsatt eksisterer i beste velgående. Denne våren har vi likevel merket litt til akkurat dette. Men ettersom vårt mål nettopp er å skape debatt, og bidra til engasjement rundt feministiske spørsmål, tar vi dette kun som en utfordring. På allmøtet 6. juni stemte foreningens medlemmer fram en omfattende strukturendring, og forhåpentligvis kan dette bidra til økt vekst.

Til høsten har vi valgt å sette fokus på transpersoners stilling i Norge, hvordan voldtektsmenn oppstår, samt hvorvidt feminisme kan tilhøre både høyre- og venstresiden i norsk politikk. Med dette håper vi at enda flere får øynene opp for Feministisk forum, og betydningen av åpne samtaler i studentmiljøet i Oslo. ♦

Returadresse:
Senter for tverrfaglig
kjønnsforskning
Universitetet i Oslo
Postboks 1040 Blindern
NO-0315 OSLO



Seminarprogram høsten 2014

Velkommen til høstens seminarer! Her presenteres en kortversjon av STKs seminarprogram i høst. Følg med på www.stk.uio.no og STKs nye facebookside for utfyllende opplysninger om hvert seminar.

SEPTEMBER

Jubileumskonferanse – FeTT fyller 10 år!

TID: Lørdag 6. september, kl. 11.00–17.00

STED: Amalie Skram, Litteraturhuset

I samarbeid med hovedarrangør FeTT inviterer vi til en konferanse i anledning tidsskriftets tiårsjubileum.

Faglig ansvarlig: Hannah Helseth, STK og FeTT

Kjønnsbalanse og likestilling – hvor går vi nå?

TID: Tirsdag 9. september, kl. 13.00–15.00

STED: Møterom 420, NEMKO-bygget, STK

Med utgangspunkt i Forskningsrådets programsatsing «Kjønnsbalanse i faglige toppstillinger og forskningsledelse (BALANSE)» (se www.forskningsradet.no/prognett-balanse/Forside/1253964606534), inviterer vi til dette seminaret.

Faglig ansvarlig: Sara Orning, STK, i samarbeid med Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet, UiO

OKTOBER

Feministiske tidsskrifter i offentligheten – før og nå

TID: Tirsdag 14. oktober, kl. 18.00–21.00.

STED: Kjelleren, Litteraturhuset

Med dette seminaret ønsker vi å få samtidens feministiske tidsskriftsflora i tale, og å sette denne i sammenheng med historiske perspektiver på tidligere kvinne- og feministiske tidsskrifters prosjekter.

Faglig ansvarlige: Tone Brekke, Emil Nicklas Johnsen og Amund Rake Hoffart, STK

Integrering av kjønnsperspektiver i forskning – status og resultater

TID: Torsdag 23. oktober, kl. 11.30–14.00

STED: Stort møterom, Georg Sverdrups hus (UiO)

I anledning det årlige nasjonale kontaktmøtet og fagrådsmøte i kjønnforskning inviterer vi til et dialogmøte mellom sentrale aktører i Forskningsrådet og kjønnsforskningsmiljøet.

Faglig ansvarlige: Beatrice Halsaa, STK/Nasjonalt fagråd og Kari Nyheim Solbrække, Forening for kjønnforskning

Kjønnsnets gjenkomst?

TID: Onsdag 29. oktober, kl. 09.15–16.00

STED: Annonseres senere

Her ønsker vi å sette fokus på den senmoderne spenningen mellom en tilslutning til det nordiske likestillingsprosjektet, både som ideal og praksis, og til en emosjonelt fundert investering i kjønnforskjeller.

Faglig ansvarlige: Harriet Bjerrum Nielsen, STK og Helene Aarseth, NOVA

NOVEMBER

Seksualisering, trakassering og kultur for likestilling

TID: Onsdag 12. november, kl. 10.15–16.00

STED: Niels Treschows hus (UiO), 12. etasje

Kan seksualiserende språk og omgangsformer opprettholdes om en ønsker en kultur for likestilling? Hva slags ny kunnskap finnes om seksualisering og trakassering i forskjellige sammenhenger?

Faglig ansvarlige: Ulla-Britt Lilleaas, STK og Stine Helena Bang Svendsen, NTNU

Gender, Body, Health – in the Anthropocene

TID: Mandag til onsdag 17.–19. november.

STED: Uppsala og Linköping, Sverige

Faglig ansvarlig: Rannveig Svendby, STK.

Se nettsiden for mer informasjon

Åpent seminar: Nettverk for voldtektforskning

TID: Torsdag 25. november, kl. 09.00–13.00

STED: Annonseres senere

På FNs internasjonale dag for avskaffelse av vold mot kvinner, vil det bli diskusjon om Justisdepartementets program for forskning om vold i nære relasjoner, 2014–2019.

Faglig ansvarlig: Øystein Gullvåg Holter, STK/Nettverk for forskning om voldtekt, seksuelle overgrep og gråsonekrenkelser

DESEMBER

Feminist struggle against rape and pornography in France and Norway ca. 1970–1985

TID: Mandag 1. desember, kl. 12.00–14.00

STED: Møterom 420, NEMKO-bygget, STK

Innledere: Trine Rogg Korsvik og Sasha Roseneil, STK

Faglig ansvarlig: Trine Rogg Korsvik, STK

JANUAR

Nyttårsselskap 2015

TID: Torsdag 15. januar, kl. 16.00. Annonseres senere